

Ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μεταναστών και προσφύγων εφήβων από τη σκοπιά της ψυχικής ανθεκτικότητας: Ποιοι τα καταφέρνουν και γιατί;

Οργάνωση

Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, Βασίλης Παυλόπουλος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

Φορέας χρηματοδότησης

Η προετοιμασία του συμποσίου χρηματοδοτήθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (έργο HFRI-FM17-1188, επιστημονική υπεύθυνη: καθηγήτρια Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη) στο πλαίσιο της «1ης Προκήρυξης ερευνητικών έργων ΕΛΙΔΕΚ για μέλη ΔΕΠ και ερευνητές/ερευνήτριες και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας».



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —



ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

Γιατί χρειαζόμαστε ένα
ενοποιητικό μοντέλο
για τη μελέτη της ψυχικής
ανθεκτικότητας στην εφηβεία;

Βασίλης Παυλόπουλος, Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

Μαθήτριες/Μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο στα ελληνικά σχολεία



- Σύμφωνα με στοιχεία του ΥΠΑΙΘ (2020), κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες ο αριθμός των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στα δημόσια σχολεία αυξήθηκε πάνω από 70 φορές: από 1,654 το 1996-1997 σε 117,146 το 2020-2021.
- Από τους παραπάνω, το 75.8% είναι προσφυγόπουλα με καταγωγή κατά κύριο λόγο από Συρία, Αφγανιστάν, Ιράκ, Ιράν και Πακιστάν.
- Οι κύριες χώρες καταγωγής των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο είναι, κατά σειρά, η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Γεωργία, η Ρουμανία και η Μολδαβία. Ακολουθούν άλλες 89 χώρες, με την Ουκρανία να τοποθετείται στην πρώτη δεκάδα.
- Παρατηρείται σημαντική σχολική διαρροή των μαθητών με μεταναστευτικό και, ιδίως, προσφυγικό υπόβαθρο, η οποία περίπου διπλασιάζεται από την Α/θμια στη Β/θμια εκπαίδευση (UNHCR, 2022). Στην Ελλάδα, αυτό αποδίδεται σε κρίσιμες οργανωτικές αδυναμίες (Greek Council for Refugees, 2022).

Γιατί έχει σημασία η ανάπτυξη και η ευημερία των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο;



- Η θετική ανάπτυξη και η κοινωνική ένταξη των παιδιών και εφήβων μεταναστών και προσφύγων, εκτός από ατομικό δικαίωμα, συνιστά επίσης σημαντικό συλλογικό πρόταγμα για τις χώρες υποδοχής (Hernandez, 2012):
 - ✓ Το κράτος πρόνοιας και οι κοινωνικές παροχές αξιοποιούν το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό προκειμένου να διασφαλίσουν πόρους σε κοινωνίες που γηράσκουν δημογραφικά.
 - ✓ Οι μετανάστες αναλαμβάνουν εργασίες χαμηλής ζήτησης, ενώ συχνά παρέχουν υπηρεσίες φροντίδας σε αδύναμα μέλη του ντόπιου πληθυσμού (π.χ. παιδιά, ηλικιωμένοι).
 - ✓ Η λειτουργική ένταξη αποτελεί μακροπρόθεσμα τον πιο πρόσφορο τρόπο για την αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης μερίδας των νέων μεταναστών και προσφύγων και για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Ψυχική ανθεκτικότητα: Καθημερινή μαγεία;

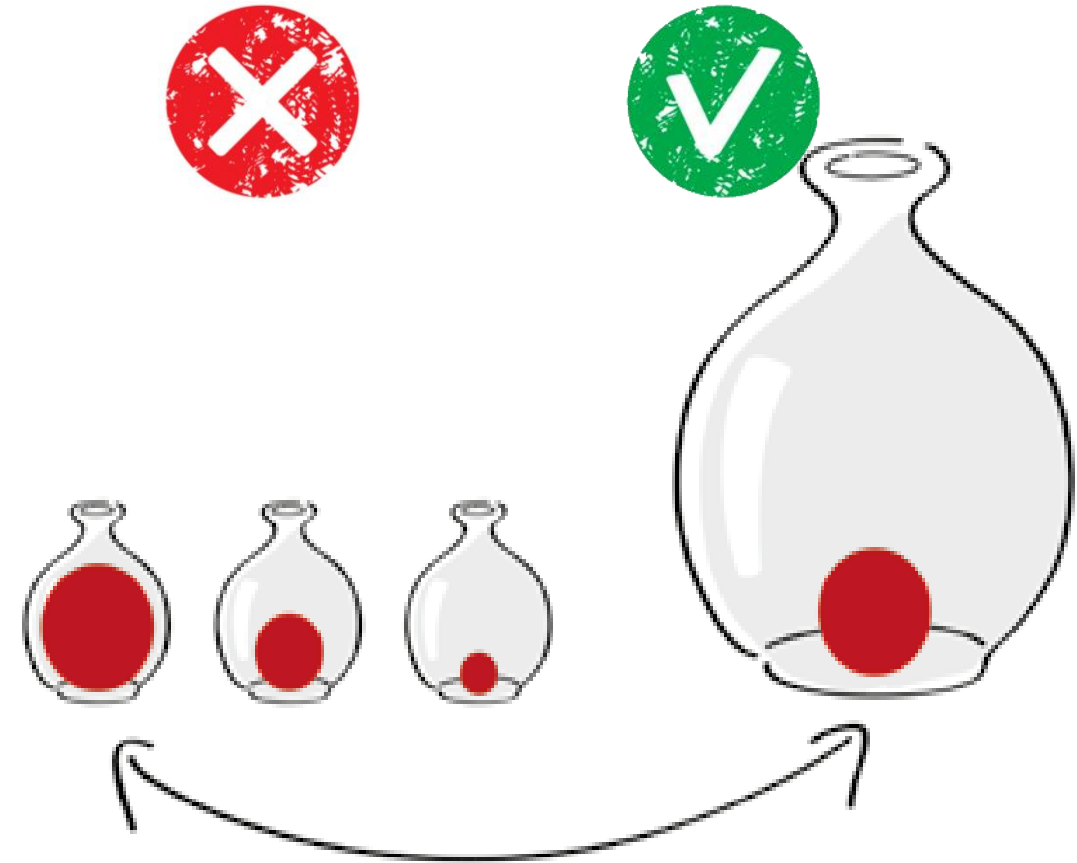


- Αν και η έκθεση σε αυξημένη αντιξοότητα επιβαρύνει τα ψυχικά αποθέματά τους, τα περισσότερα παιδιά και έφηβοι μεταναστευτικής καταγωγής καταφέρνουν να διαχειρίζονται επαρκώς το στρες και να μη διαφέρουν από τους συνομηλίκους τους σε διάφορους δείκτες ψυχολογικής προσαρμογής (Motti-Stefanidi, 2018).
- Η **ψυχική ανθεκτικότητα** αναφέρεται στην επιτυχημένη προσαρμογή κάτω από αντίξοες συνθήκες ανάπτυξης (Masten, 2014).
 - ✓ Δεν πρόκειται για ένα ατομικό γνώρισμα, αλλά για μία δυναμική κατάσταση η έκβαση της οποίας ποικίλλει ανάλογα με τον υπό μελέτη τομέα της ατομικής λειτουργικότητας και προσαρμογής.
 - ✓ Προκύπτει ως αλληλεπίδραση παραγόντων επικινδυνότητας και προστατευτικών παραγόντων που εντοπίζονται στο άτομο, στο άμεσο περιβάλλον του και στην ευρύτερη κοινότητα.

Ψυχική ανθεκτικότητα: Καθημερινή μαγεία;



- **Παράγοντες επικινδυνότητας:** Οι συνθήκες ή τα χαρακτηριστικά που παρεμποδίζουν την εκπλήρωση των αναπτυξιακών επιτευγμάτων και αυξάνουν την πιθανότητα εκδήλωσης ψυχοπαθολογίας (Masten & Motti-Stefanidi, 2009).
- **Προστατευτικοί παράγοντες:** Οι συνθήκες ή τα χαρακτηριστικά που ενδέχεται να τροποποιήσουν την έκβαση των παραγόντων κινδύνου προς θετική κατεύθυνση (Luthar, 2006).

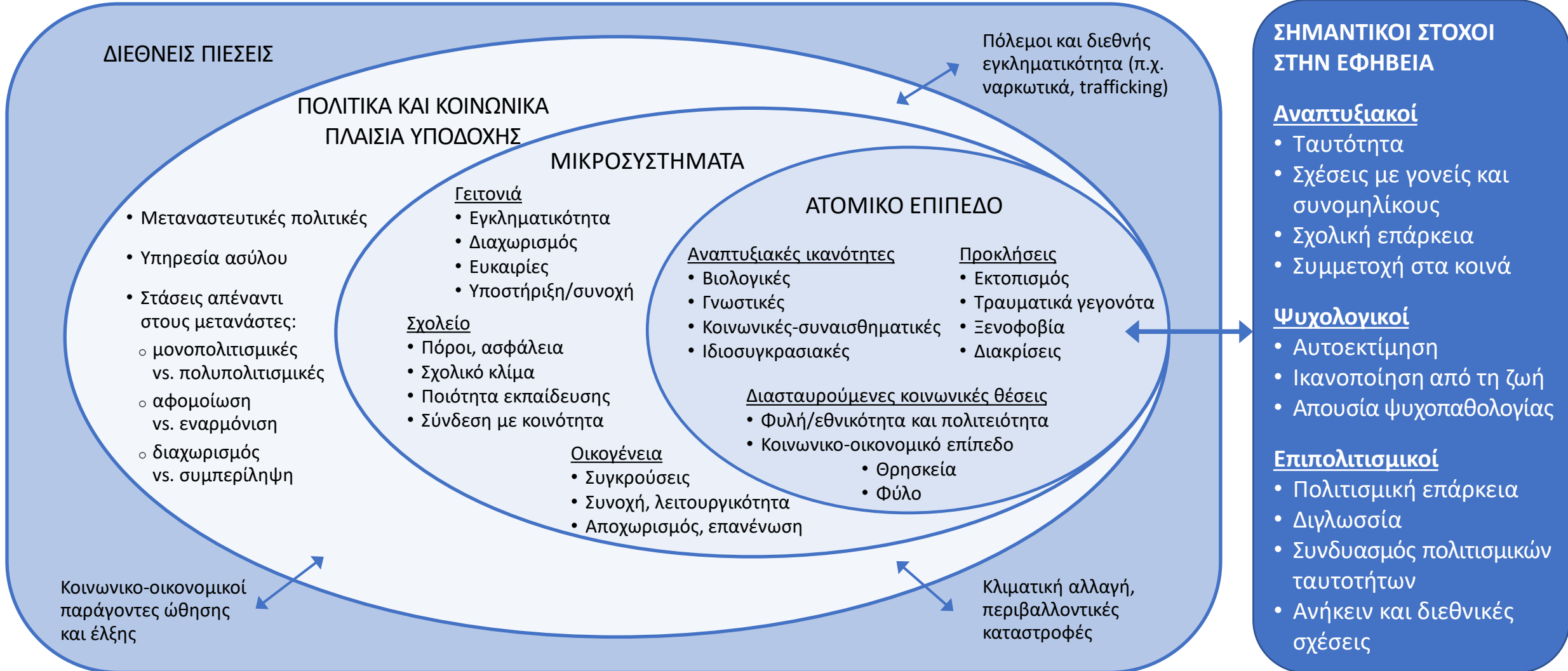


Ψυχική ανθεκτικότητα των εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο



- Τα παιδιά και οι έφηβοι μετανάστες αντιμετωπίζουν τη «διπλή πρόκληση» που συνεπάγονται οι διεργασίες της ανάπτυξης και της διαπολιτισμικής επαφής. Επιπλέον, συχνά εντάσσονται σε μειονοτικές ομάδες λόγω κοινωνικής ευαλωτότητας.
- Σημαντικά αναπτυξιακά επιτεύγματα: σχολική επάρκεια, σχέσεις με συνομηλίκους, διαγωγή, διαμόρφωση ταυτότητας (Masten & Motti-Stefanidi, 2009).
- Σημαντικά επιπολιτισμικά επιτεύγματα: η πλοήγηση ανάμεσα σε πολιτισμικά πλαίσια, η προσθετική γλωσσομάθεια, η αντιμετώπιση της αντιξοότητας που συνδέεται με το μειονοτικό status και τις διακρίσεις (Sam & Orpedal, 2003).
- Οι πολλαπλές κοινωνικές ταυτότητες των εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο επιβάλλουν μια διαθεματική προσέγγιση που συνθέτει την υφιστάμενη γνώση από τα πεδία της Αναπτυξιακής, Διαπολιτισμικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας.

Ενοποιητικό μοντέλο της ψυχικής ανθεκτικότητας εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο

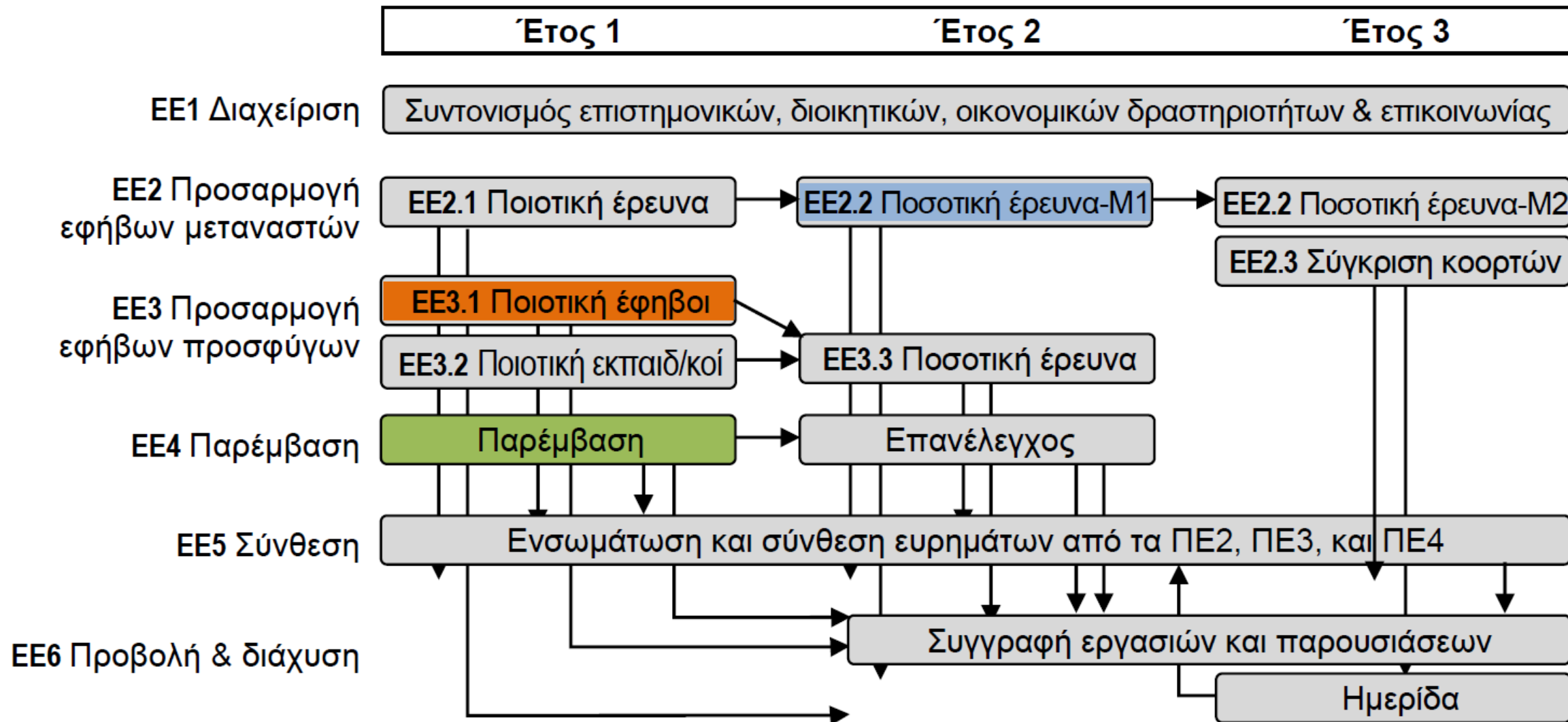


Προσαρμογή Εφήβων Μεταναστών και Προσφύγων από τη σκοπιά της Ψυχικής Ανθεκτικότητας



- Το έργο Migrant Youth Resilience (Ε.Υ.: Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη) έχει σκοπό να κατανοήσει τους παράγοντες που προάγουν την ανθεκτικότητα των μεταναστών και προσφύγων εφήβων στην Ελλάδα και, κατ' επέκταση, να αμβλύνει τις επιπτώσεις της κοινωνικής και οικονομικής αντιξοότητας που αντιμετωπίζουν.
- Εστιάζει σε διαφορετικές ομάδες εφήβων και σε πολλαπλές όψεις των κοινωνικών τους ταυτοτήτων (προσωπική, εθνοτική, εθνική, θρησκευτική).
- Εξετάζει πολλαπλούς παράγοντες κινδύνου και προσαρμογής υιοθετώντας τις αρχές της πολυτελικότητας (ένας μεμονωμένος παράγοντας μπορεί να επιφέρει πολλαπλά αποτελέσματα) και τις ισοτελικότητας (μία μεμονωμένη συμπεριφορική διάσταση επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες) (Cicchetti & Rogosch, 2002).
- Περιλαμβάνει ερευνητικές και εφαρμοσμένες ενότητες εργασίας (παρέμβαση για την ενδυνάμωση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας).

Οι ενότητες εργασίας του έργου MYR



Ορισμένες μεθοδολογικές παρατηρήσεις



- Η χρήση μεικτών μεθόδων αποσκοπεί στον συνδυασμό των πλεονεκτημάτων της ποιοτικής και της ποσοτικής προσέγγισης φέρνοντας στο προσκήνιο τον λόγο των ίδιων των εφήβων και επιτρέποντας τη γενίκευση των συμπερασμάτων.
- Ο διαχρονικός σχεδιασμός της ποσοτικής έρευνας είναι κατάλληλος για την ανίχνευση αναπτυξιακών τάσεων και τη μελέτη μοτίβων σταθερότητας και αλλαγής.
- Η συλλογή δεδομένων από πολλαπλές πηγές πληροφόρησης διασφαλίζει την ανεξαρτησία των μετρήσεων και την αποφυγή πλασματικών συναφειών, ενώ εμπλουτίζει την ερευνητική ματιά.
- Η εφαρμογή καινοτόμων ποιοτικών τεχνικών, όπως η φωτο-εκμαίευση, συμβάλλει στην εις βάθος προσέγγιση ενός «δύσκολου» πληθυσμού από την άποψη του τραύματος, αλλά και όσον αφορά τα εμπόδια στους κώδικες επικοινωνίας.

Ορισμένα σχόλια για την ορολογία



- Η διάκριση μεταξύ εφήβων με μεταναστευτικό και προσφυγικό υπόβαθρο δεν γίνεται με αυστηρά νομικά κριτήρια, αλλά βασίζεται στις συνθήκες της μετακίνησης και στο συνακόλουθο τραύμα. Όταν δεν διευκρινίζεται διαφορετικά, η μεταναστευτική ιδιότητα λειτουργεί ως υπερκείμενη κατηγορία, η οποία συμπεριλαμβάνει όλες τις μετακινούμενες ομάδες.
- Ο χαρακτηρισμός *μετανάστης/τρια* απαιτεί προσοχή, καθώς ενδέχεται να δηλώνει πολιτικές αποκλεισμού – τι σημαίνει *μετανάστης δεύτερης γενιάς*; Κατά παρόμοιο τρόπο, ο χαρακτηρισμός *Έλληνας* μπορεί να αναφέρεται στην καταγωγή είτε στην ιδιότητα του πολίτη.
- Οι όροι *προσαρμογή* και *ένταξη* χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν ψυχολογικές και κοινωνικοψυχολογικές συνιστώσες της λειτουργικότητας και της ευημερίας των εφήβων, αντίστοιχα.

Βιβλιογραφία



- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2002). A developmental psychopathology perspective on adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 70*(1), 6–20. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.70.1.6>
- Greek Council for Refugees. (2022). Country Report: Access to education. Ανακτήθηκε από <https://asylumineurope.org/reports/country/greece/reception-conditions/employment-and-education/access-education/>
- Hernandez, D. J. (2012). Resources, strengths, and challenges for children in immigrant families in eight affluent countries. In A. S. Masten, K. Liebkind, & D.J. Hernandez (Eds.), *Realizing the potential of immigrant youth* (pp. 17-40). Cambridge University Press.
- Luthar, S. S. (2006). Resilience in development: A synthesis of research across five decades. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation* (2nd ed., Vol. 3, pp. 739-795). Wiley.
- Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Press.
- Masten, A. S., & Motti-Stefanidi, F. (2009). Understanding and promoting resilience in children: Promotive and protective processes in schools. In T. B. Gutkin, & C. R. Reynolds (Eds.), *The handbook of school psychology* (4th ed., pp. 721-738). Wiley.
- Motti-Stefanidi, F. (2018). Resilience among immigrant youth: The role of culture, development and acculturation. *Developmental Review, 50*(Part A), 99–109. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2018.04.002>
- Παπαδάτου, Δ., & Καμπέρη, Ε. (2013). *Απώλειες ζωής – Γέφυρες στήριξης: Κατευθύνσεις για τη στήριξη μαθητών που θρηνούν*. Εκδόσεις Μέριμνα.
- Sam, D. L., & Oppedal, B. (2003). Acculturation as a developmental pathway. *Online Readings in Psychology and Culture, 8*(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1072>
- Suárez-Orozco, C., Motti-Stefanidi, F., Marks, A., & Katsiaficas, D. (2018). An integrative risk and resilience model for understanding the adaptation of immigrant-origin children and youth. *American Psychologist, 73*(6), 781–796. <https://doi.org/10.1037/amp0000265>
- United Nations Higher Commissioner for Refugees. (2022). Five key facts about refugee children’s education. Ανακτήθηκε από <https://www.unrefugees.org/news/five-key-facts-about-refugee-children-s-education/>
- Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων. (2020). *Δελτίο τύπου: Ξεκίνησε η νέα σχολική χρονιά 2020-2021*. Ανακτήθηκε από <https://www.minedu.gov.gr/news/52128-13-09-20-deltio-tyπου-xekinise-i-nea-scholiki-chronia-2020-2021>

Ευάλωτοι ή ανθεκτικοί; Συσχετιστικοί παράγοντες της ανθεκτικής προσαρμογής των εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην Ελλάδα

Χριστίνα Τσίγκου, Βασίλης Παυλόπουλος και
Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

*Ευχαριστούμε την 45μελή ομάδα φοιτητών και αποφοίτων του
Τμήματος Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ για την πολύτιμη συμβολή τους
στην ερευνητική διαδικασία*



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή



Στοχοθεσία της ποσοτικής μελέτης



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

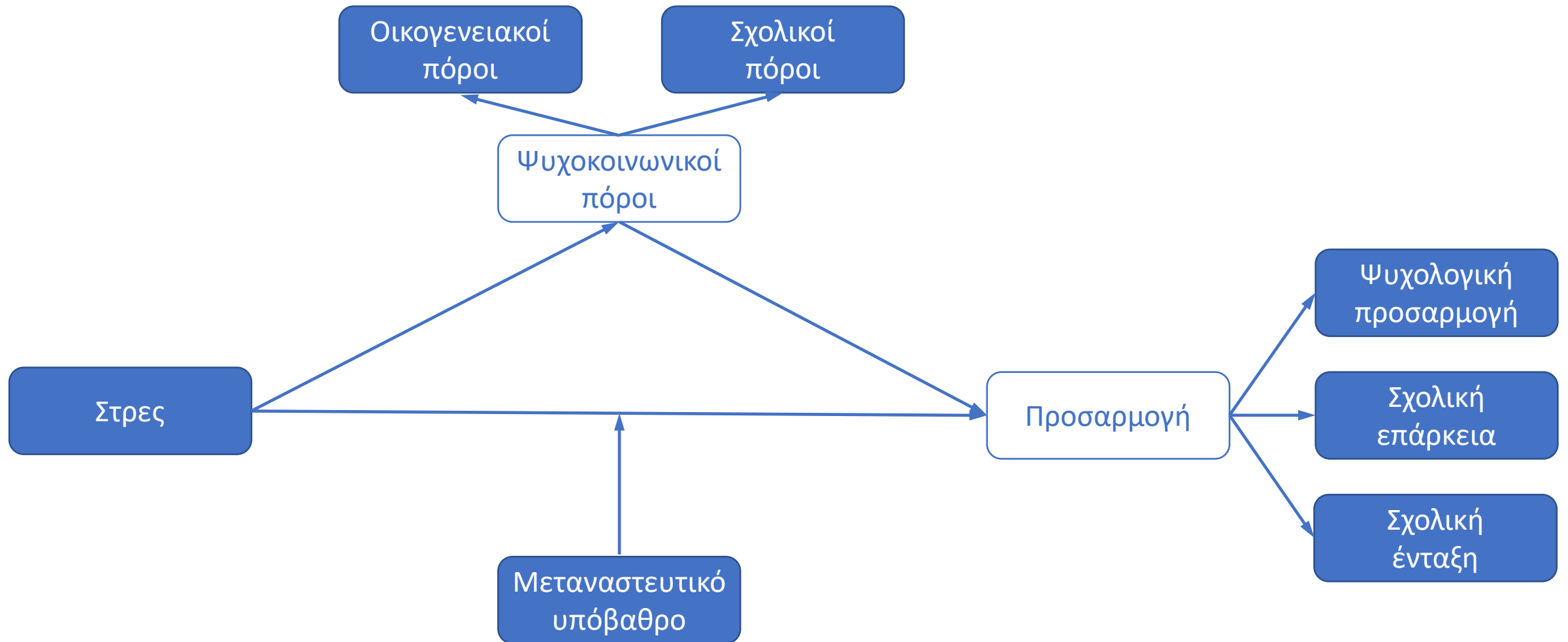
Κομοτηνή

Ερευνητικά ερωτήματα



- Πώς διαμορφώνεται το προφίλ των εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο, συγκριτικά με τις/τους γηγενείς συμμαθήτριες/ές τους, όσον αφορά το στρες, τις διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής, της σχολικής επάρκειας, της σχολικής ένταξης και τους διαθέσιμους ψυχοκοινωνικούς (οικογενειακούς και σχολικούς) πόρους;
 - Συγκρίσεις μέσων όρων ομάδων
- Διαφοροποιείται η σχέση του στρες με την ψυχολογική προσαρμογή, τη σχολική επάρκεια και τη σχολική ένταξη ανάλογα με το μεταναστευτικό υπόβαθρο;
 - Μοντέλο ρύθμισης
- Μπορούν να εξηγήσουν οι οικογενειακοί και σχολικοί ψυχοκοινωνικοί πόροι τη σχέση του στρες με την ψυχολογική προσαρμογή, τη σχολική επάρκεια και τη σχολική ένταξη;
 - Μοντέλο διαμεσολάβησης

Αναλυτικό μοντέλο διαμεσολαβούμενης ρύθμισης (PROCESS model 5· Hayes, 2018)



Μεταβλητές ελέγχου: φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης γονέων, οικογενειακό εισόδημα



Μέθοδος



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

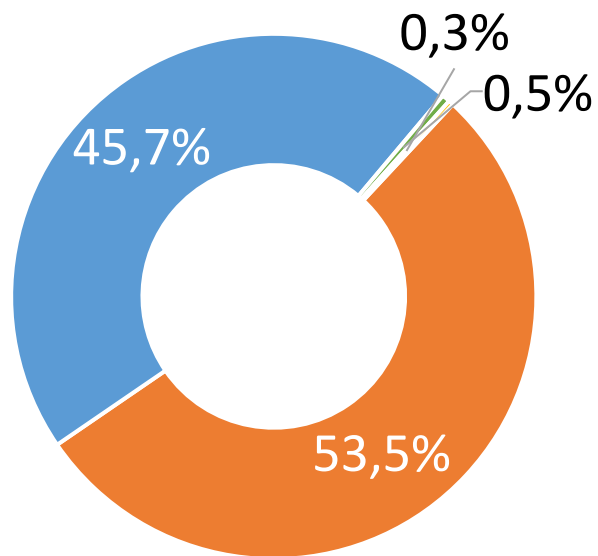
Συμμετέχοντα άτομα



$N = 1,311$ μαθήτριες/μαθητές (13 σχολεία)

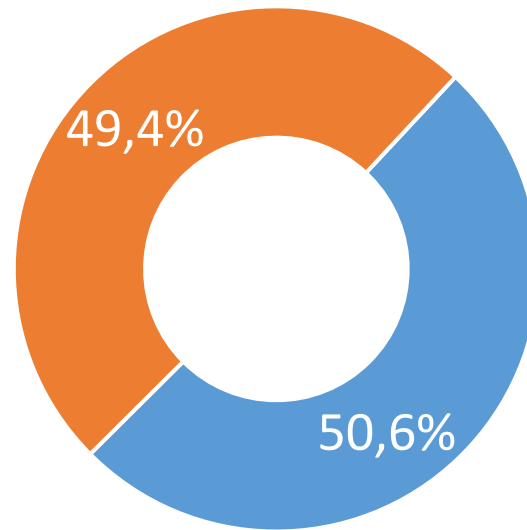
Ηλικία: $M = 13.3$ έτη (12.2-16.6, $SD = 0.63$)

Φύλο



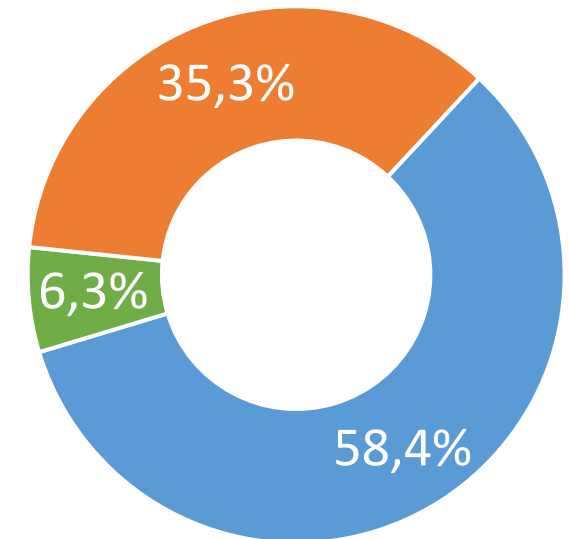
■ Κορίτσια ■ Αγόρια
■ Άλλο ■ Δ/Α

Τάξη φοίτησης



■ Α' Γυμν. ■ Β' Γυμν.

Μεταναστευτικό υπόβαρθο



■ Όχι ■ 1η γενιά ■ 2η γενιά

Μετρήσεις



Στρεσογόνοι παράγοντες

- Κλίμακα Γεγονότων Ζωής (Fthenakis & Minsel, 2002· Motti-Stefanidi et al., 2008)
 - Προβλήματα υγείας (4 στοιχεία, π.χ. *“Σοβαρή αρρώστια ή τραυματισμός”*)
 - Κοινωνικά προβλήματα (7 στοιχεία, π.χ. *“Σε απείλησαν ή σε χτύπησαν”*)
 - Οικονομικά προβλήματα (3 στοιχεία, π.χ. *“Ο πατέρας σου έχασε τη δουλειά του”*)
 - Προβλήματα COVID-19 (2 στοιχεία, π.χ. *“Δεν μπορούσες να επικοινωνήσεις με τους κολλητούς σου κατά τη διάρκεια της πανδημίας”*)
 - Σύνολο (16 στοιχεία)

Μετρήσεις



Ψυχολογική προσαρμογή

- Συναισθηματικά συμπτώματα (Strengths and Difficulties Questionnaire· Goodman et al., 1998· Μπίμπου-Νάκου & συν., 2001· 5 στοιχεία, $\alpha = .79$, π.χ. *“Ανησυχώ πολύ”*)
- Θυμός/Εχθρότητα (Symptom Check List-90-Revised· Derogatis & Unger, 1994· Ντώνιας & συν., 1991· 6 στοιχεία, $\alpha = .84$, π.χ. *“Νιώθω εύκολα ενόχληση ή εκνευρισμό”*)
- Καταθλιπτικά συμπτώματα (Salokangas et al., 1995· Motti-Stefanidi et al., 2020· 10 στοιχεία, $\alpha = .90$, π.χ. *“Νιώθω στεναχωρημένος/η”*)
- Αυτοεκτίμηση (Rosenberg, 1965· Motti-Stefanidi et al., 2008· 10 στοιχεία, $\alpha = .87$, π.χ. *“Βλέπω θετικά τον εαυτό μου”*)
- Ικανοποίηση από τη ζωή (Diener et al., 1985· 5 στοιχεία, $\alpha = .84$, *“Είμαι ικανοποιημένος από τη ζωή μου”*)

Μετρήσεις



Σχολική επάρκεια και σχολική ένταξη

- Βαθμοί (μέσος όρος 6 κύριων μαθημάτων στα α' τετράμηνο 2021-2022, $\alpha = .92$)
- Απουσίες (δικαιολογημένες και αδικαιολόγητες, α' τετράμηνο 2021-2022)
- Σχέσεις με συνομηλίκους (κοινωνιόγραμμα· Asendorpf & Motti-Sefanidi, 2017)
 - Αποδοχή (συχνότητα κατονομασίας από συμμαθητές/τριες στην ερώτηση “Ποιους συμμαθητές/τριες της τάξης σου συμπαθείς περισσότερο;”)
 - Απόρριψη (συχνότητα κατονομασίας από συμμαθητές/τριες στην ερώτηση “Ποιους συμμαθητές/τριες της τάξης σου συμπαθείς λιγότερο;”)
- Διομαδικός προσανατολισμός (Phinney, 1992, $\alpha = .77$, π.χ. “Συμμετέχω σε δραστηριότητες με άτομα άλλων εθνικοτήτων”)

Μετρήσεις



Ψυχοκοινωνικοί πόροι

- Συγκρούσεις γονέων-εφήβων (Motti-Stefanidi et al., 2011· 14 στοιχεία, $\alpha = .89$, π.χ. *“Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή δεν εγκρίνουν τις παρέες σου”*)
- Οικογενειακή πολιτισμοποίηση (προσαρμογή από Nelson et al., 2018)
 - Προκατάληψη και δυσπιστία (8 στοιχεία, $\alpha = .69$, π.χ. *“Οι γονείς σου σου έχουν πει ότι κάποια άτομα ίσως προσπαθήσουν να σε αδικήσουν εξαιτίας της εθνικής καταγωγής σου;”*)
 - Εθνοτική κοινωνικοποίηση (4 στοιχεία, $\alpha = .74$, π.χ. *“Οι γονείς σου σε ενθαρρύνουν να διαβάζεις βιβλία για άλλες πολιτισμικές ομάδες;”*)
- Σχολικό κλίμα (Classroom Cultural Diversity Climate· Schachner et al., 2016)
 - Ισότητα και ενσωμάτωση (13 στοιχεία, $\alpha = .74$, π.χ. *“Μερικοί μαθητές στην τάξη μας μιλούν άσχημα για τους μαθητές από άλλες χώρες”* – αντίστροφη βαθμολόγηση)
 - Πολιτισμικός πλουραλισμός (18 στοιχεία, $\alpha = .89$, π.χ. *“Στο μάθημα συζητάμε για τις απόψεις και τη νοοτροπία των ανθρώπων από διαφορετικές χώρες”*)



Αποτελέσματα



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

Στρεσογόνοι παράγοντες ως προς το μεταναστευτικό υπόβαθρο



Στρεσογόνοι παράγοντες	Μεταναστευτικό υπόβαθρο		<i>t</i>	<i>p</i>	<i>Cohen's d</i>
	Όχι	Ναι			
	<i>M</i>	<i>M</i>			
Προβλήματα υγείας	51.14	49.58	1.02	.308	0.06
Κοινωνικά προβλήματα	15.48	18.48	-2.83	.004	0.16
Οικονομικά προβλήματα	15.32	17.81	-1.88	.061	0.11
Προβλήματα COVID-19	19.65	24.68	-2.73	.006	0.15
Σύνολο γεγονότων ζωής	24.89	26.91	-2.36	.019	0.13

Διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής ως προς το μεταναστευτικό υπόβαθρο



Ψυχολογική προσαρμογή	Μεταναστευτικό υπόβαθρο		<i>t</i>	<i>p</i>	<i>Cohen's d</i>
	Όχι	Ναι			
	<i>M</i>	<i>M</i>			
Συναισθηματικά συμπτώματα	1.82	1.86	-1.05	.293	0.06
Θυμός/Εχθρότητα	1.72	1.72	0.03	.979	0.00
Καταθλιπτικά συμπτώματα	1.86	1.93	-1.65	.100	0.09
Αυτοεκτίμηση	3.54	3.42	2.32	.021	0.13
Ικανοποίηση από τη ζωή	3.45	3.32	2.38	.018	0.13

Διαστάσεις της σχολικής επάρκειας και ένταξης ως προς το μεταναστευτικό υπόβαθρο



Σχολική επάρκεια και ένταξη	Μεταναστευτικό υπόβαθρο		<i>t</i>	<i>p</i>	<i>Cohen's d</i>
	Όχι	Ναι			
	<i>M</i>	<i>M</i>			
<i>Σχολική επάρκεια</i>					
Βαθμοί	15.60	14.03	10.00	<.001	0.61
Απουσίες	26.34	31.97	-3.26	.001	0.20
<i>Σχολική ένταξη</i>					
Αποδοχή από συνομηλίκους	5.46	5.10	1.96	.051	0.11
Απόρριψη από συνομηλίκους	2.82	2.58	1.69	.092	0.09
Διομαδικός προσανατολισμός	4.04	4.16	-2.91	.004	0.16

Ψυχοκοινωνικοί (οικογενειακοί, σχολικοί) πόροι ως προς το μεταναστευτικό υπόβαθρο



Ψυχοκοινωνικοί πόροι	Μεταναστευτικό υπόβαθρο		<i>t</i>	<i>p</i>	<i>Cohen's d</i>
	Όχι	Ναι			
	<i>M</i>	<i>M</i>			
Συγκρούσεις γονέων-εφήβων	0.37	0.40	2.73	.007	0.15
<i>Οικογενειακή πολιτισμοποίηση</i>					
Προκατάληψη και δυσπιστία	1.80	1.90	-2.77	.006	0.16
Εθνοτική κοινωνικοποίηση	2.63	2.59	0.77	.439	0.04
<i>Σχολικό κλίμα</i>					
Ισότητα και ενσωμάτωση	3.92	3.85	1.94	.052	0.11
Πολιτισμικός πλουραλισμός	2.60	2.70	-2.29	.022	0.13

Προβλεπτικοί παράγοντες (άμεσες και έμμεσες επιδράσεις) της ψυχολογικής προσαρμογής



	Άμεση επίδραση		Έμμεσες επιδράσεις				
	Στρες	Στρες Χ Μεταν.	ΟΙΚ-ΣΥΓΚ	ΟΙΚ-ΠΡΟ	ΟΙΚ-ΕΘΝ	ΣΧΟ-ΙΣΟ	ΣΧΟ-ΠΛΟΥ
Συναισθημ. συμπτώματα	.011 [.008, .013]	-.003 [-.006, .001]	.002 [.002, .003]	.001 [.001, .002]	.000 [-.000, .000]	-.000 [-.001, .000]	.000 [-.000, .000]
Θυμός/Εχθρότητα	.007 [.005, .010]	-.001 [-.005, .003]	.004 [.003, .005]	.001 [.000, .001]	-.000 [-.000, .000]	.0003 [.000, .001]	-.000 [-.000, .000]
Καταθλ. συμπτώματα	.014 [.011, .017]	-.000 [-.005, .005]	.003 [.002, .004]	.001 [.001, .002]	.000 [-.000, .000]	-.000 [-.001, .000]	-.000 [-.000, .000]
Αυτοεκτίμηση	-.013 [-.017, -.008]	.001 [-.005, .007]	-.003 [-.004, -.002]	-.001 [-.002, -.001]	.000 [-.000, .001]	-.0004 [-.001, .000]	.0002 [.000, .001]
Ικανοποίηση από τη ζωή	-.014 [-.019, -.009]	.005 [-.002, .012]	-.002 [-.003, -.001]	-.002 [-.003, -.001]	.001 [.000, .002]	-.001 [-.002, -.000]	.000 [.000, .001]

ΟΙΚογενειακοί παράγοντες: **ΣΥΓΚ:** Συγκρούσεις γονέων-εφήβων. **ΠΡΟ:** Προκατάληψη και δυσπιστία. **ΕΘΝ:** Εθνοτική κοινωνικοποίηση. **ΣΧΟ**λικοί παράγοντες: **ΙΣΟ:** Ισότητα και ενσωμάτωση. **ΠΛΟΥ:** Πολιτισμικός πλουραλισμός.

Προβλεπτικοί παράγοντες (άμεσες και έμμεσες επιδράσεις) της ψυχολογικής προσαρμογής



	Άμεση επίδραση		Έμμεσες επιδράσεις				
	Στρες	Στρες Χ Μεταν.	ΟΙΚ-ΣΥΓΚ	ΟΙΚ-ΠΡΟ	ΟΙΚ-ΕΘΝ	ΣΧΟ-ΙΣΟ	ΣΧΟ-ΠΛΟΥ
Συναισθημ. συμπτώματα	+	x	+	+	x	x	x
Θυμός/Εχθρότητα	+	x	+	+	x	+	x
Καταθλ. συμπτώματα	+	x	+	+	x	x	x
Αυτοεκτίμηση	-	x	-	-	x	x	+
Ικανοποίηση από τη ζωή	-	x	-	-	+	-	+

ΟΙΚογενειακοί παράγοντες: **ΣΥΓΚ:** Συγκρούσεις γονέων-εφήβων. **ΠΡΟ:** Προκατάληψη και δυσπιστία. **ΕΘΝ:** Εθνοτική κοινωνικοποίηση. **ΣΧΟ**λικοί παράγοντες: **ΙΣΟ:** Ισότητα και ενσωμάτωση. **ΠΛΟΥ:** Πολιτισμικός πλουραλισμός.

Προβλεπτικοί παράγοντες (άμεσες και έμμεσες επιδράσεις) της σχολικής επάρκειας και ένταξης



	Άμεση επίδραση		Έμμεσες επιδράσεις				
	Στρες	Στρες Χ Μεταν.	ΟΙΚ-ΣΥΓΚ	ΟΙΚ-ΠΡΟ	ΟΙΚ-ΕΘΝ	ΣΧΟ-ΙΣΟ	ΣΧΟ-ΠΛΟΥ
Βαθμοί	-.007 [-.021, .007]	.008 [-.012, .027]	-.012 [-.016, -.008]	.001 [-.001, .004]	.002 [.000, .003]	-.003 [-.005, -.001]	-.000 [-.001, .001]
Απουσίες	.025 [.082, .417]	.004 [-.228, .236]	.018 [-.020, .057]	-.015 [-.044, .012]	-.002 [-.016, .011]	-.004 [-.027, .019]	.003 [-.009, .015]
Αποδοχή από συνομηλίκους	.005 [-.013, .022]	-.015 [-.040, .011]	-.002 [-.006, .003]	.002 [-.002, .005]	-.000 [-.001, .001]	-.004 [-.007, -.002]	-.001 [-.003, .000]
Απόρριψη από συνομηλίκους	.014 [-.001, .028]	-.004 [-.024, .016]	.003 [-.000, .007]	.001 [-.002, .004]	-.001 [-.002, .000]	.002 [.000, .004]	.000 [-.001, .002]
Διομαδικός προσανατολισμός	.004 [.001, .008]	-.002 [-.008, .003]	.000 [-.001, .001]	.000 [-.001, .001]	.001 [.000, .001]	-.002 [-.004, -.001]	.000 [-.000, .001]

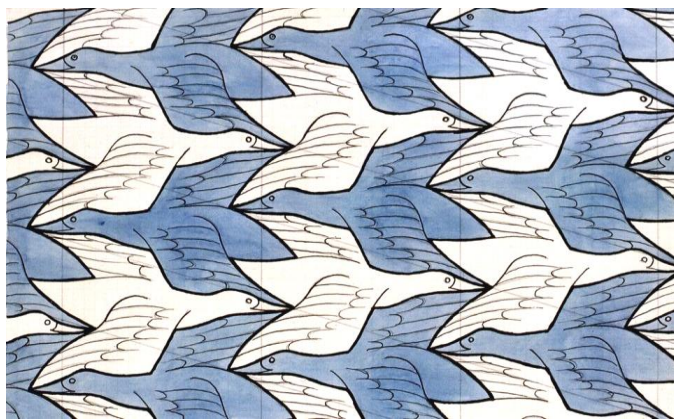
ΟΙΚογενειακοί παράγοντες: **ΣΥΓΚ**: Συγκρούσεις γονέων-εφήβων. **ΠΡΟ**: Προκατάληψη και δυσπιστία. **ΕΘΝ**: Εθνοτική κοινωνικοποίηση. **ΣΧΟ**λικοί παράγοντες: **ΙΣΟ**: Ισότητα και ενσωμάτωση. **ΠΛΟΥ**: Πολιτισμικός πλουραλισμός.

Προβλεπτικοί παράγοντες (άμεσες και έμμεσες επιδράσεις) της σχολικής επάρκειας και ένταξης



	Άμεση επίδραση		Έμμεσες επιδράσεις				
	Στρες	Στρες Χ Μεταν.	ΟΙΚ-ΣΥΓΚ	ΟΙΚ-ΠΡΟ	ΟΙΚ-ΕΘΝ	ΣΧΟ-ΙΣΟ	ΣΧΟ-ΠΛΟΥ
Βαθμοί	x	x	-	x	+	-	x
Απουσίες	+	x	x	x	x	x	x
Αποδοχή από συνομηλίκους	x	x	x	x	x	-	x
Απόρριψη από συνομηλίκους	x	x	x	x	x	+	x
Διομαδικός προσανατολισμός	+	x	x	x	+	-	x

ΟΙΚογενειακοί παράγοντες: **ΣΥΓΚ:** Συγκρούσεις γονέων-εφήβων. **ΠΡΟ:** Προκατάληψη και δυσπιστία. **ΕΘΝ:** Εθνοτική κοινωνικοποίηση. **ΣΧΟ**λικοί παράγοντες: **ΙΣΟ:** Ισότητα και ενσωμάτωση. **ΠΛΟΥ:** Πολιτισμικός πλουραλισμός.



Συμπεράσματα



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

Συμπεράσματα



- ΚΑΙ ευάλωτοι ΚΑΙ ανθεκτικοί:
 - Οι μαθήτριες/μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο αναφέρουν αυξημένους στρεσογόνους παράγοντες, αλλά παρόμοια επίπεδα ψυχολογικών συμπτωμάτων με τους συνομηλίκους τους ελληνικής καταγωγής.
 - Από το άλλο μέρος, υστερούν ελαφρώς σε θετικές όψεις της αυτοαντίληψης και κυρίως στη σχολική τους επάρκεια.
 - Εμφανίζουν οριακά χαμηλότερο βαθμό αποδοχής από συμμαθήτριες/ές, αλλά παρόμοιο βαθμό απόρριψης και υψηλότερο διομαδικό προσανατολισμό.
 - Η οικογενειακή κοινωνικοποίηση των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο είναι πιο επιβαρυσμένη με συγκρούσεις και αναφορές σε προκαταλήψεις.
 - Στο σχολείο, αξιολογούν πιο αρνητικά το κλίμα ισότητας και ενσωμάτωσης, αλλά πιο θετικά τον πολιτισμικό πλουραλισμό.

Συμπεράσματα



- Όπως αναμενόταν, το στρες συνδέθηκε με περισσότερα ψυχολογικά συμπτώματα, χειρότερη αυτοαντίληψη και χειρότερη σχολική επάρκεια. Η σύνδεση του στρες με τη σχολική ένταξη ήταν πιο αδύναμη.
- Καμία από τις παραπάνω συσχετίσεις δεν διαφοροποιήθηκε από το μεταναστευτικό υπόβαθρο, το οποίο δηλώνει ότι ο ρόλος του στρες στην ψυχολογική και τη σχολική προσαρμογή είναι παρόμοιος για όλους τους εφήβους, ανεξαρτήτως καταγωγής.
- Η διαμεσολάβηση των ψυχοκοινωνικών πόρων στη σχέση του στρες με τους δείκτες προσαρμογής ήταν σημαντική σε όλες τις περιπτώσεις (εκτός από τις απουσίες):
 - Οι οικογενειακοί πόροι εξήγησαν κατά κύριο λόγο την ψυχολογική προσαρμογή, ενώ οι σχολικοί πόροι εξήγησαν κυρίως την αυτοαντίληψη και τη σχολική ένταξη.
 - Δηλαδή, διαφορετικός συνδυασμός πόρων λειτούργησε θετικά για διαφορετικούς δείκτες προσαρμογής.

Περιορισμοί και προοπτικές



- Δεν μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για αιτιώδεις σχέσεις σε μία συγχρονική έρευνα συναφειακού τύπου. Ελέγχοντας τη χρονική ακολουθία των μετρήσεων, ο διαχρονικός σχεδιασμός επιτρέπει την ανίχνευση αναπτυξιακών τάσεων και τη μελέτη των μοτίβων συνέχειας και αλλαγής στη συμπεριφορά.
- Ο πληθυσμός των εφήβων με μεταναστευτικό υπόβαθρο διαφέρει ανάλογα με την εθνοτική καταγωγή και άλλες παραμέτρους της επιπολιτισμοποίησης (π.χ. χρόνος εγκατάστασης στην Ελλάδα, πρόσληψη διακρίσεων, κ.ά.), οι οποίες χρειάζεται να μελετηθούν ανεξάρτητα προς αποφυγή αυθαίρετων γενικεύσεων.
- Ο στατιστικά ασήμαντος ρυθμιστικός ρόλος του μεταναστευτικού υποβάθρου δηλώνει ότι οι πολιτικές και οι παρεμβάσεις για την πρόληψη των αρνητικών επιπτώσεων του στρες είναι σκόπιμο να στοχεύουν σε όλους τους εφήβους, ανεξαρτήτως καταγωγής, με έμφαση στην αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Βιβλιογραφία



- Asendorpf, J., & Motti-Stefanidi, F. (2017). A longitudinal study of immigrants' peer acceptance and rejection: Immigrant status, immigrant composition of the classroom, and acculturation. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 23*(4), 486-498. <https://doi.org/10.1037/cdp0000155>
- Derogatis, L.R., & Unger, R. (2010). Symptom Checklist-90-Revised. *The Corsini Encyclopedia of Psychology*. <https://doi.org/10.1002/9780470479216.corpsy0970>
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment, 49*, 71-75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Fthenakis, W. E., & Minsel, B. (2002). *Die Rolle des Vaters in der Familie*. Verlag W. Kohlhammer.
- Goodman, R., Meltzer, H., & Bailey, V. (1998). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child and Adolescent Psychiatry, 7*, 125-130. <https://doi.org/10.1007/s007870050057>
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2nd ed.). The Guilford Press
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Mastrotheodoros, S., & Asendorpf, J. B. (2020). Longitudinal interplay between peer likeability and youth's adaptation and psychological well-being: A study of immigrant and nonimmigrant adolescents in the school context. *International Journal of Behavioral Development, 44*(5), 393-403. <https://doi.org/10.1177/0165025419894721>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Obradović, J., Dalla, M., Takis, N., Papathanasiou, A., & Masten, A. (2008). Immigration as a risk factor for adolescent adaptation in Greek urban schools. *European Journal of Developmental Psychology, 5*(2), 235-261. <https://doi.org/10.1080/17405620701556417>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., & Tantaros, S. (2011). Parent-adolescent conflict and adolescents' adaptation: A longitudinal study of Albanian immigrant youth living in Greece. *International Journal of Developmental Science, 5*(1-2), 57-71. <https://10.3233/DEV-2011-11074>
- Μπίμπου-Νάκου, Ι., Κιοσέογλου, Γ., & Στογιαννίδου, Α. (2001). Δυνατότητες και δυσκολίες παιδιών σχολικής ηλικίας στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον. *Ψυχολογία, 8*(4), 506-525. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24129
- Nelson, S. C., Syed, M., Tran, A. G. T., Hu, A., & Lee, R. M. (2018). Pathways to ethnic-racial identity development and psychological adjustment: The differential associations of cultural socialization by parents and peers. *Developmental Psychology, 54*(11), 2166-2180. <https://doi.org/10.1037/dev0000597>
- Ντώνιας, Σ., Καραστεργίου, Α., & Μάνος, Ν. (1991). Στάθμιση της κλίμακας ψυχοπαθολογίας Symptoms Checklist-90-R σε ελληνικό πληθυσμό. *Ψυχιατρική, 2*, 42-48.
- Phinney, J. S. (1992). The multigroup ethnic identity measure: A new scale for use with diverse groups. *Journal of Adolescent Research, 7*(2), 156-176. <https://doi.org/10.1177074355489272003>
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton University Press.
- Salokangas, R. K., Poutanen, O., & Stengård, E. (1995). Screening for depression in primary care: Development and validation of the Depression Scale, a screening instrument for depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 92*, 10-16. <http://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1995.tb09536.x>
- Schachner, M. K., Noack, P., van de Vijver, F. J. R., & Eckstein, K. (2016). Cultural diversity climate and psychological adjustment at school – Equality and inclusion versus cultural pluralism. *Child Development, 87*, 1175-1191. <https://doi.org/10.1111/cdev.12536>

Αφηγήσεις εφήβων προσφύγων από τη σκοπιά της ψυχικής ανθεκτικότητας

Μαρία Νεφέλη Δημοπούλου

Αγγελική Ζαχαριά

Φιλία Ίσαρη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

*Ευχαριστούμε τις Ελένη Λέκκα και Βάγια Πλατσατούρα
για τη πολύτιμη συμβολή τους στην ερευνητική
διαδικασία.*



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

Στόχοι και Ερευνητικά ερωτήματα



- **Στόχοι:** Αποτύπωση εμπειριών εφήβων προσφύγων, ανάδειξη αντιξοοτήτων και τρόπων διαχείρισης αντιξοοτήτων, διερεύνηση νοηματοδοτήσεων για την προσαρμογή, την ευημερία και την ανθεκτικότητα στη ζωή, ανάδειξη πηγών δύναμης
- **Χρονικός άξονας:** πριν-κατά τη διάρκεια-μετά τη μετακίνηση
- **Ερευνητικά ερωτήματα:**
 - Ποιοι είναι οι κίνδυνοι και τα εμπόδια που δυσχεραίνουν την προσαρμογή των νεαρών προσφύγων;
 - Ποιοι είναι οι παράγοντες που υποστηρίζουν τη θετική προσαρμογή των νεαρών προσφύγων;
 - Τι σημαίνει «τα πηγαίνω καλά» για τους νεαρούς πρόσφυγες;

Η σημασία της ποιοτικής έρευνας στη μελέτη της ψυχικής ανθεκτικότητας των προσφύγων

- Οι ποιοτικές μέθοδοι ιστορικά έχουν δώσει βήμα σε περιθωριοποιημένες και ευάλωτες ομάδες προκειμένου να εκφραστούν (Hoare et al., 2017).
- Συνεντεύξεις: πρόσβαση σε πληροφορίες που είναι δύσκολο να αποκτηθούν με άλλα μέσα συλλογής δεδομένων (π.χ. ερωτηματολόγια) (Creswell, 2007).
- Χωρίς τις φωνές των ίδιων των προσφυγόπουλων δεν είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε σε βάθος τις εμπειρίες τους.



Η σημασία της ποιοτικής έρευνας στη μελέτη της ψυχικής ανθεκτικότητας των προσφύγων

- Υποεκπροσώπηση των ερευνών που χρησιμοποιούν ποιοτική μεθοδολογία (1.9%) και μεικτές μεθόδους (2.2%) για τη μελέτη των βιωμένων εμπειριών και των ατομικών διαφορών στην προσαρμογή νέων προσφύγων και μεταναστών σε Ευρώπη και Βόρεια Αμερική υπό το πρίσμα της ψυχικής ανθεκτικότητας (Motti-Stefanidi, Pavlouros & He, 2021).
- Η χρήση μεικτών μεθόδων έρευνας είναι κρίσιμη για τη κατανόηση της ανθεκτικότητας σε εφήβους πρόσφυγες (Panter-Brick et al., 2017).

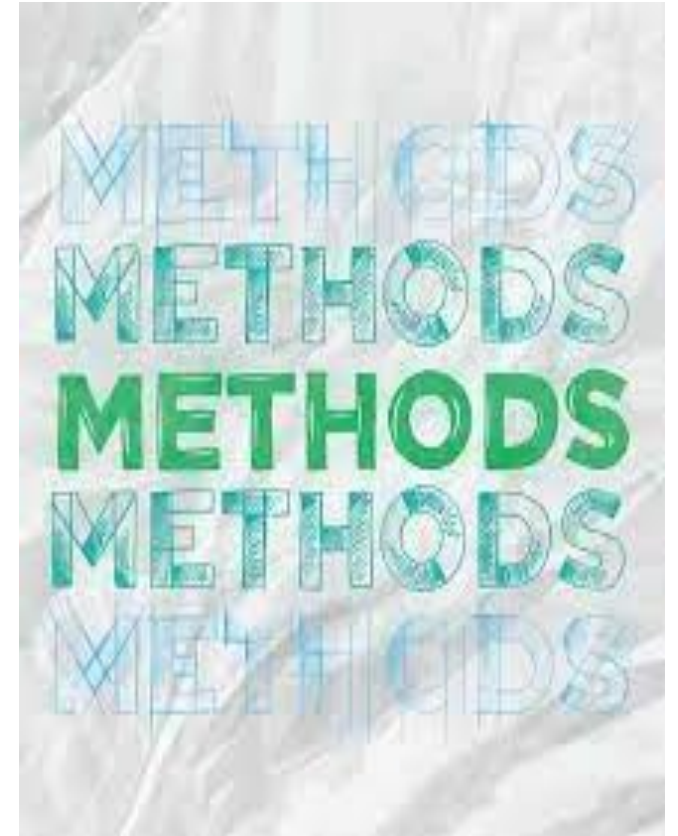
Μέθοδος

Συμμετέχοντα άτομα

Κριτήρια επιλογής: πρόσφυγες έφηβοι με πρόσφατη εμπειρία μετακίνησης

Δημογραφικό προφίλ συμμετεχόντων

- $N = 10$
- 12-15 ετών
- Μαθητές και μαθήτριες τάξεων Γυμνασίου σε σχολεία της Αττικής
- Χώρες: Ιράν, Ιράκ, Πακιστάν, Αφγανιστάν, Συρία, Ουκρανία, Ρωσία



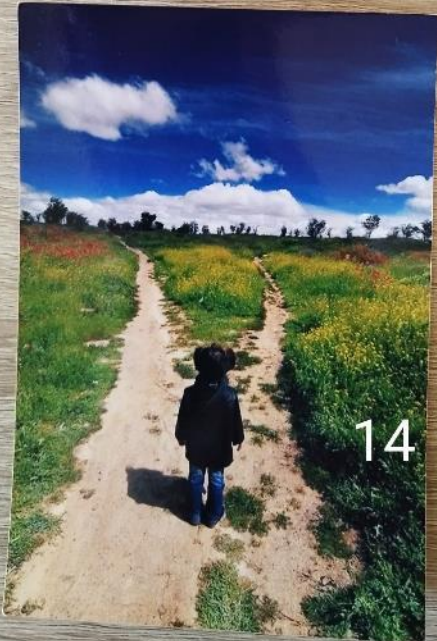
Μέθοδος

Παραγωγή δεδομένων

- 10 ημιδομημένες σε βάθος συνεντεύξεις με εφήβους πρόσφυγες σε Γυμνάσια της Αττικής (Μάιος 2022, Νοέμβριος-Φεβρουάριος 2023)
- Παρουσία **διερμηνέων**
- Οπτική μέθοδος της **φωτο-εκμαίευσης** (photo-elicitation) (Collier, 1987· Heisley & Levy, 1991)
- **Οδηγός συνέντευξης**: ερωτήσεις για εμπειρίες προσφύγων, αντιξοότητες, πηγές δύναμης, νοηματοδότηση ψυχικής ανθεκτικότητας
- Ζητήματα δεοντολογίας: Follow up

Ανάλυση δεδομένων

- Συνεντεύξεις: **Θεματική ανάλυση** (Braun & Clarke, 2006)
- Φωτογραφίες: **Πολυκειμενική θεματική ανάλυση** (Gleeson, 2011)



Αρχικά ευρήματα από τη θεματική ανάλυση



Ποιοι είναι οι κίνδυνοι και τα εμπόδια που δυσχεραίνουν την προσαρμογή των νεαρών προσφύγων;

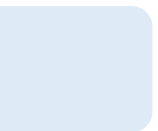


Επιβαρυντικοί παράγοντες

Τι βοηθάει τους έφηβους πρόσφυγες να προσαρμόζονται καλά παρά τις αντιξοότητες;
Τι συνεισφέρει στην ψυχική ανθεκτικότητά τους;



Προστατευτικοί παράγοντες



Επιβαρυντικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Διωγμός και πόλεμος

Αντιξοότητες ταξιδιού

Αντιξοότητες εγκατάστασης

Αποχωρισμός από σημαντικούς άλλους

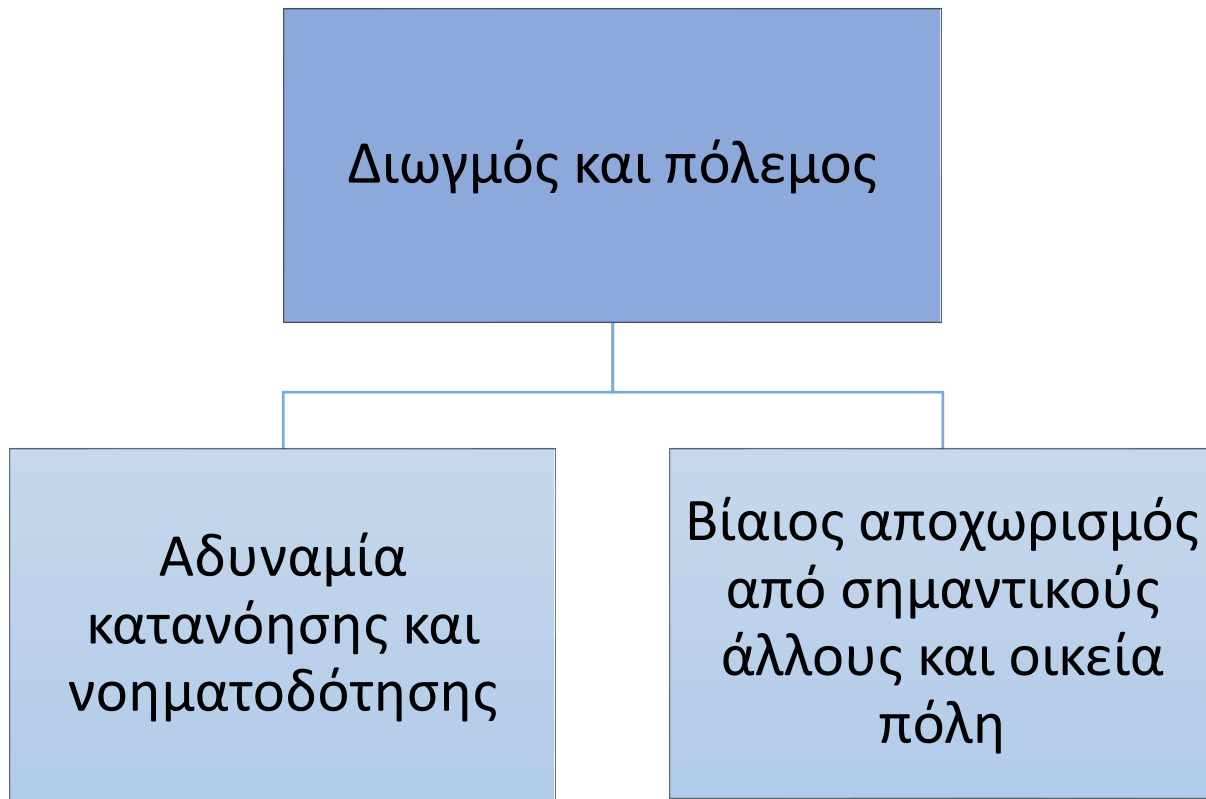
Εμπόδια στην επαφή με την κοινωνία υποδοχής

Σχολικές δυσκολίες

Ψυχολογικές επιπτώσεις



Επιβαρυντικοί παράγοντες



«24 Φεβρουαρίου ξεκίνησε ο πόλεμος, εμείς ήμασταν στο σχολείο είχαμε μάθημα δεν ξέρω γιατί. Και το πρώτο μήνυμα το πήρα από την ξαδέρφη μου, την τρίτη ξαδέρφη μου, και μου είπε ότι **έχουμε πόλεμο αλλά τότε δεν μπορούσα να καταλάβω δεν μπορούσα να το πιστέψω (...)** με **δυσκόλεψε πάρα πολύ να φύγω και να αφήσω τους γονείς μου πίσω.**» (Σ3, Ουκρανία)

Επιβαρυντικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Διωγμός και πόλεμος

Αντιξοότητες ταξιδιού

Αντιξοότητες εγκατάστασης

Αποχωρισμός από σημαντικούς άλλους

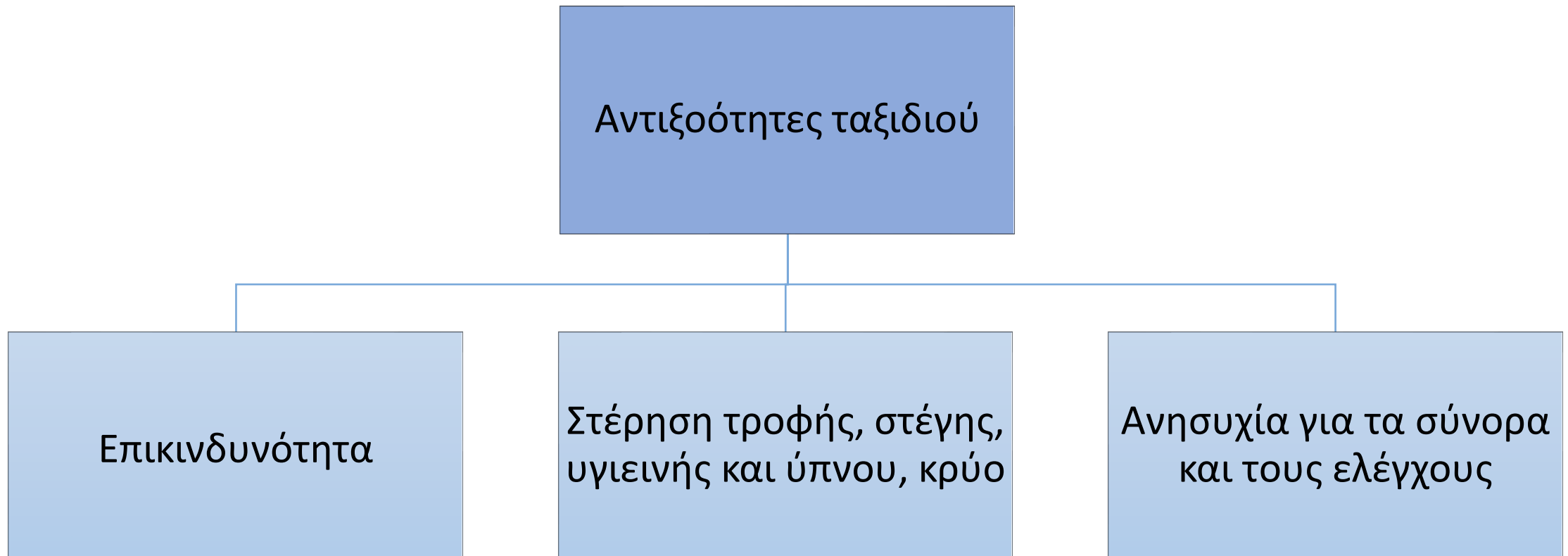
Εμπόδια στην επαφή με την κοινωνία υποδοχής

Σχολικές δυσκολίες

Ψυχολογικές επιπτώσεις



Επιβαρυντικοί παράγοντες



Αντιξοότητες ταξιδιού

«Χρειάστηκε να μείνουμε σε ένα δάσος χωρίς κατάλληλη τροφή, δεν μπορώ να θυμηθώ, σχεδόν μια εβδομάδα, όχι σαν δύο ή τρεις ημέρες. Μείναμε στο δάσος, κοιμηθήκαμε μόνο σε άμμο και ήταν πλάσματα, σαν... ήταν τρομακτικό και το σκάφος που χρειαζόμασταν να μείνουμε στο... σε μια βάρκα, σαν να ήταν εκατό άνθρωποι... Και ήμασταν μακριά για να φτάσουμε εκεί και αρρωσταίναμε τόσο πολύ και χρειαζόμασταν να μείνουμε εκεί για μια ολόκληρη εβδομάδα, γιατί το σκάφος μας καταστράφηκε, 'δεν δούλεψε' και χρειάστηκε να καλέσουμε την αστυνομία και εκείνη τη φορά ήμασταν όλοι τόσο φοβισμένοι και έπρεπε πετάξουμε τα διαβατήριά μας». (Σ7, Πακιστάν)



Επιβαρυντικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Διωγμός και πόλεμος

Αντιξοότητες ταξιδιού

Αντιξοότητες εγκατάστασης

Αποχωρισμός από σημαντικούς άλλους

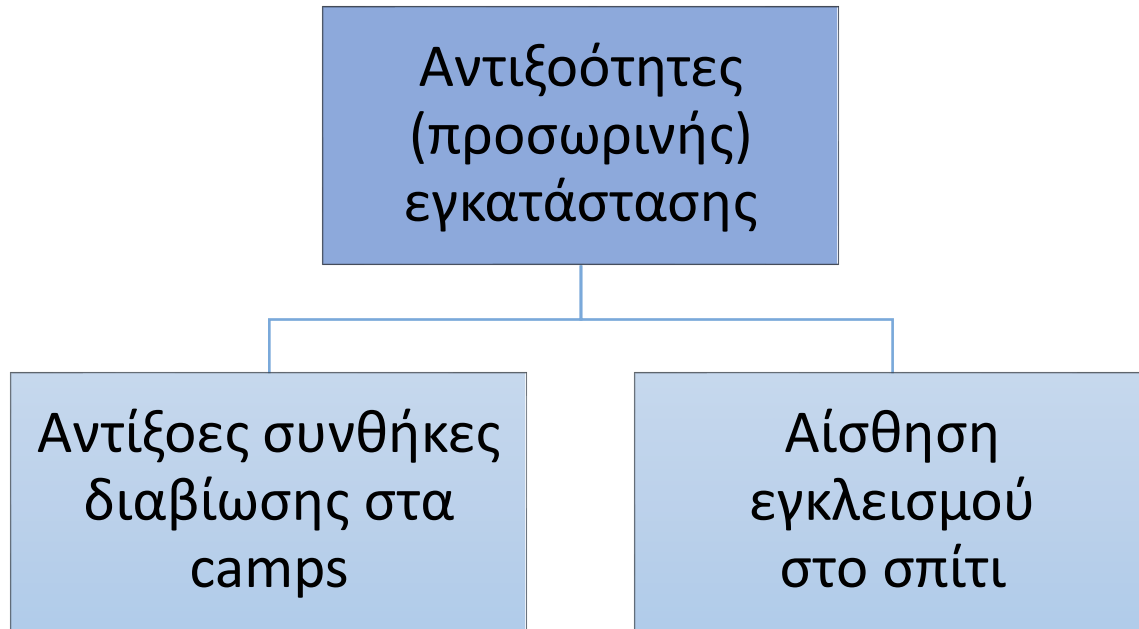
Εμπόδια στην επαφή με την κοινωνία υποδοχής

Σχολικές δυσκολίες

Ψυχολογικές επιπτώσεις



Επιβαρυντικοί παράγοντες



«Αυτό ήταν η πιο δύσκολη ας πούμε, το να κοιμηθείς, να φας και εκεί πέρα ντάξει μπάνιο δεν...δεν έκανες, επειδή το μπάνιο θα σε έκανε πιο βρώμικη αντί να σε...να σε κάνει καθαρή». (Σ8, Ιράν)

«Θα σας ξαναπώ μόλις έφτασα εδώ είχα υστερία, για 6 μήνες δεν έβγαινα από το σπίτι». (Σ3, Ουκρανία)

Επιβαρυντικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Διωγμός και πόλεμος

Αντιξοότητες ταξιδιού

Αντιξοότητες εγκατάστασης

Αποχωρισμός από σημαντικούς άλλους

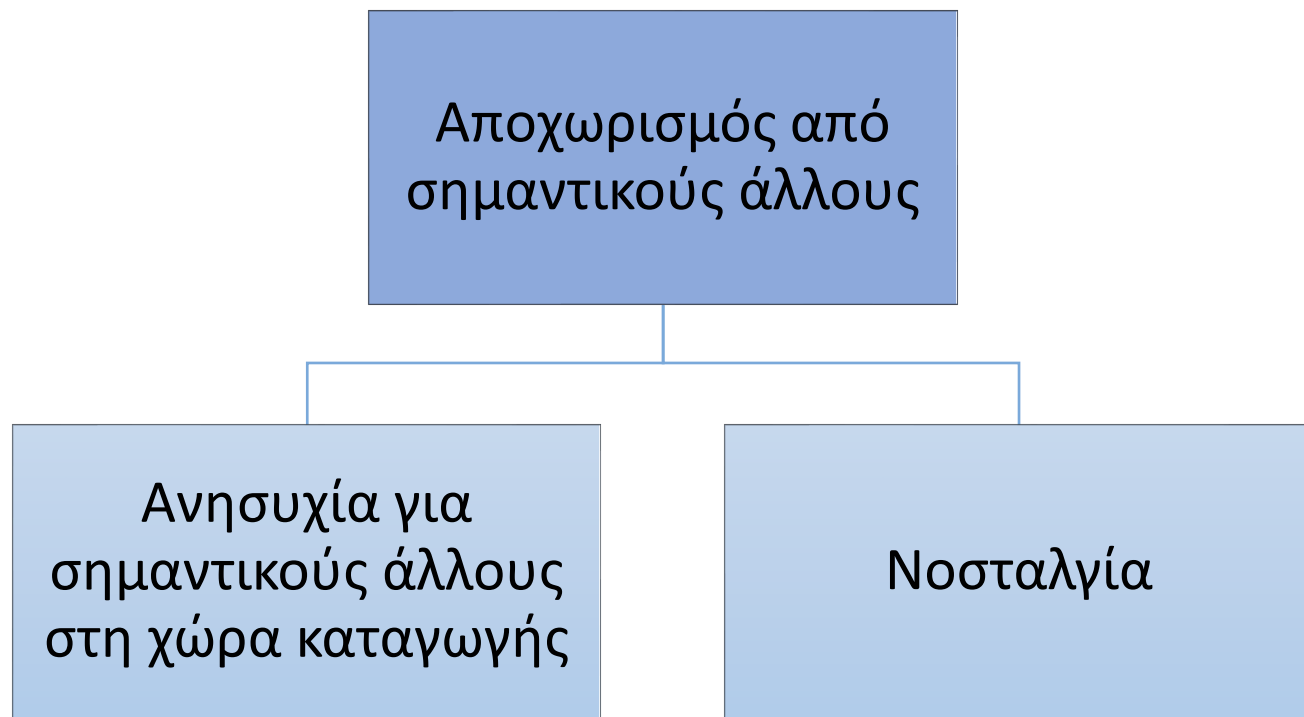
Εμπόδια στην επαφή με την κοινωνία υποδοχής

Σχολικές δυσκολίες

Ψυχολογικές επιπτώσεις



Επιβαρυντικοί παράγοντες



«Αλλά ανησυχώ για τους γονείς μου. Είναι κάτι που σε βαραίνει αυτό; Μου δίνει ανησυχίες, πολλές ανησυχίες». (Σ3, Ουκρανία)

«Η ζωή κανονική εδώ, αλλά δεν είναι τόσο αστεία και χαρούμενη όπως ήταν πριν. Σκέφτομαι πάρα πολύ για το παρελθόν (...) Σκέφτομαι πως μια χειμωνιάτικη μέρα που έχει πέσει πάρα πολύ χιόνι εγώ περπατάω και πάω προς το σχολείο με την καλύτερη μου φίλη. Μπορεί να είναι δυσάρεστο να ξυπνάς και να έχει σκοτάδι και (να) έχει κρύο, αλλά όταν πας με την καλύτερη σου φίλη στο σχολείο αυτό σου ζεσταίνει την ψυχή». (Σ5, Ρωσία)

Επιβαρυντικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Διωγμός και πόλεμος

Αντιξοότητες ταξιδιού

Αντιξοότητες εγκατάστασης

Αποχωρισμός από σημαντικούς άλλους

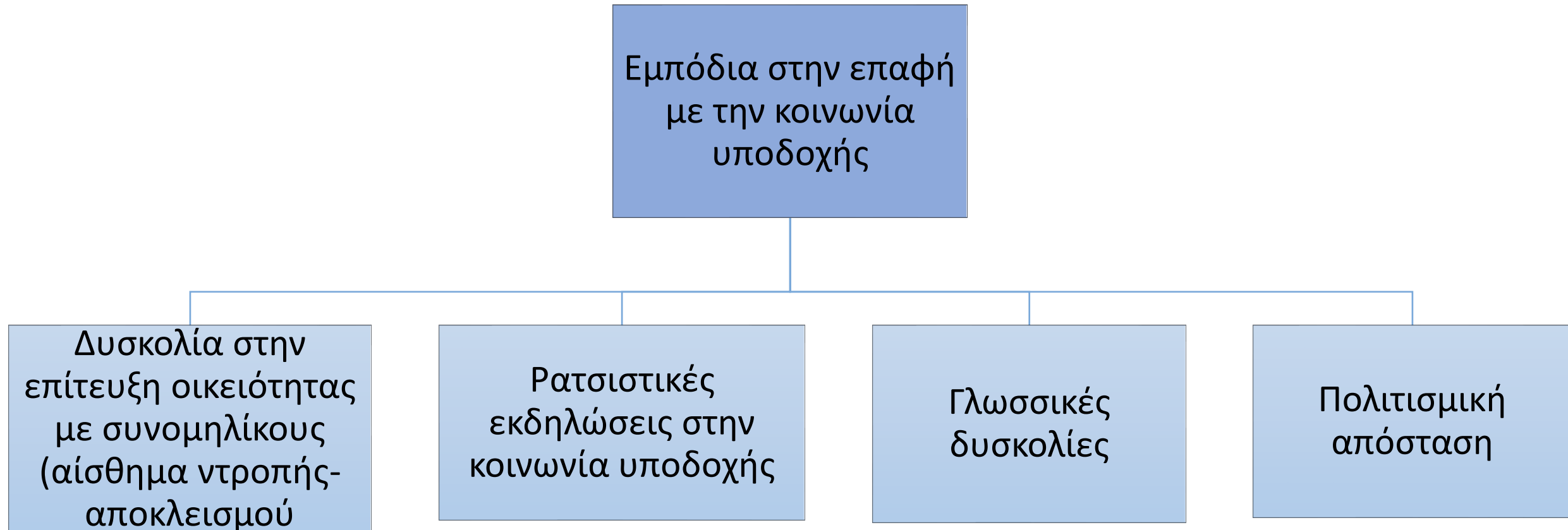
Εμπόδια στην επαφή με την κοινωνία υποδοχής

Σχολικές δυσκολίες

Ψυχολογικές επιπτώσεις



Επιβαρυντικοί παράγοντες



Εμπόδια στην επαφή με την κοινωνία υποδοχής

Αίσθημα αποκλεισμού

«...αλλά δεν μου μεταφράζουν πάντα όταν μιλάνε ελληνικά μεταξύ τους και γι' αυτό πληγώνομαι. Νιώθω ότι δεν είμαι στην παρέα και αρχίζω και νιώθω θλίψη». (Σ5, Ρωσία)

Ρατσιστικές εκδηλώσεις

«Αισθάνομαι επίσης ρατσισμό όταν καταλαβαίνουν ότι είμαι από το Ιράν ή το δέρμα μου είναι λίγο...σαν πιο σκούρο και λένε ότι 'μην της μιλάς'». (Σ2, Ιράν)

Πολιτισμική απόσταση

«Ακόμα δεν γνωρίζει τους ανθρώπους ή την κουλτούρα των άλλων συμμαθητών (...) με τον τρόπο που σκέφτονται. Για παράδειγμα, ήταν στο σχολείο στο Ιράν και ήξερε πώς να χειρίζεται τους ανθρώπους, ξέρει τι να περιμένει, πώς θα αντιδράσουν ή μπορείς να καταλάβεις τις σκέψεις τους. **Αλλά εδώ, επειδή δεν ξέρεις την κουλτούρα, όπως εσύ... δεν περιμένεις, δεν ξέρεις τι περιμένεις**». (Σ2, Ιράν)

Επιβαρυντικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Διωγμός και πόλεμος

Αντιξοότητες ταξιδιού

Αντιξοότητες εγκατάστασης

Αποχωρισμός από σημαντικούς άλλους

Εμπόδια στην επαφή με την κοινωνία υποδοχής

Σχολικές δυσκολίες

Ψυχολογικές επιπτώσεις



Επιβαρυντικοί παράγοντες



«Εδώ ο οι δάσκαλοι δεν θα ασχολούνται μαζί μου ξεχωριστά, να μου εξηγήσουν το θέμα που δεν ξέρω και νιώθω τον εαυτό μου πολύ κάτω όταν δεν μπορώ να καταλάβω για ποιο πράγμα μιλά». (Σ5, Ρωσία)

«Τα μαθήματα είναι δύσκολα. Γιατί έχω πολλές εξετάσεις, πολλά τεστ, πολλές εργασίες για το σπίτι (homework), καταλαβαίνετε μου έχουν μείνει δύο εβδομάδες». (Σ3, Ουκρανία)

Επιβαρυντικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Διωγμός και πόλεμος

Αντιξοότητες ταξιδιού

Αντιξοότητες εγκατάστασης

Αποχωρισμός από σημαντικούς άλλους

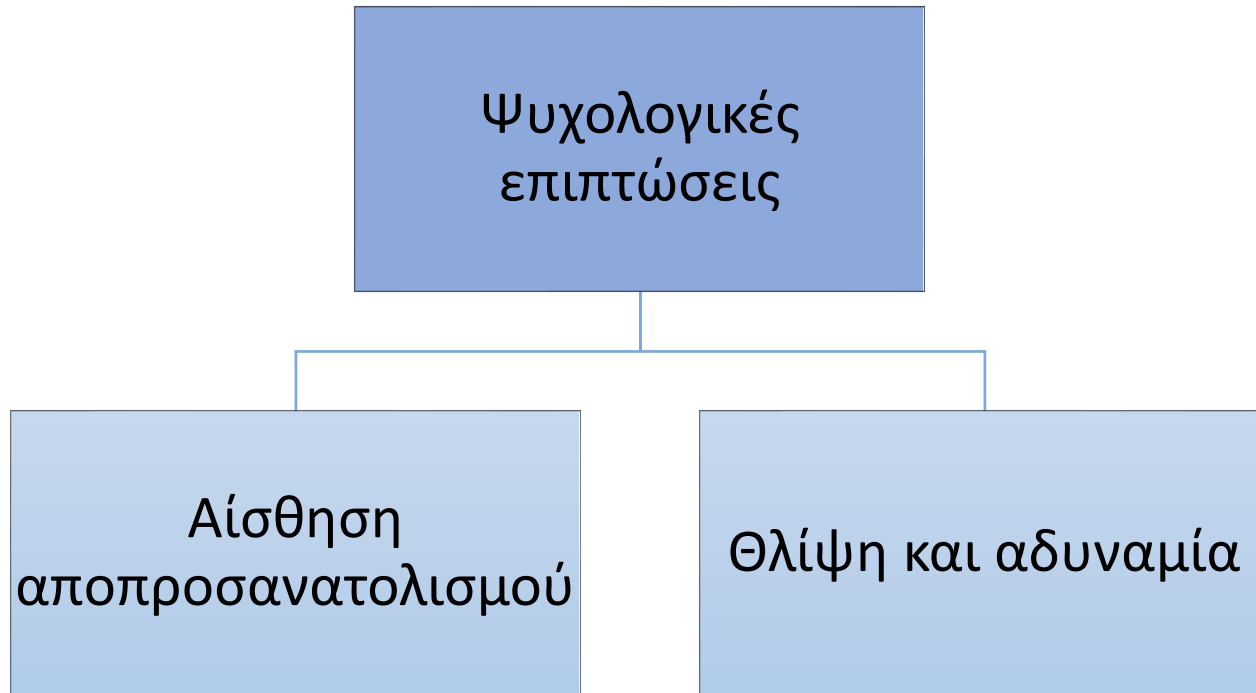
Εμπόδια στην επαφή με την κοινωνία υποδοχής

Σχολικές δυσκολίες

Ψυχολογικές επιπτώσεις



Επιβαρυντικοί παράγοντες



«Δεν νιώθω ότι είμαι στην Ελλάδα, έχω την αίσθηση ότι είμαι σε μια χώρα και δεν μπορώ να καταλάβω σε ποια χώρα είμαι. Ε όταν δεν ξέρω που είμαι, δεν ξέρω ποια είμαι, για ποιο λόγο είμαι, πως είμαι και καμιά φορά νιώθω θλιμμένη (...) Ίσως μετά από κάποιο καιρό εγώ θα ανέβω λίγο, θα είμαι κάπου εκεί πιο ψηλά, χρειάζεται να προσπαθήσω. Και αυτή η εικόνα μου άρεσε, εδώ έχει ομίχλη, έτσι νιώθω τον εαυτό μου, ομίχλη». (Σ5, Ρωσία)

«Δεν αισθάνεται ότι είναι αρκετά δυνατός για να τα καταφέρει εδώ. Και είπε ότι είμαι αδύναμος (...) είπε ότι κλαίω μερικές φορές το βράδυ και νομίζω ότι είμαι αδύναμος και με δυσκολεύει πολύ». (Σ1, Αφγανιστάν)

Προστατευτικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Ατομικά χαρακτηριστικά

Συναισθηματικό μοίρασμα

Ενσώματη διάσταση

Επιπολιτισμοποίηση

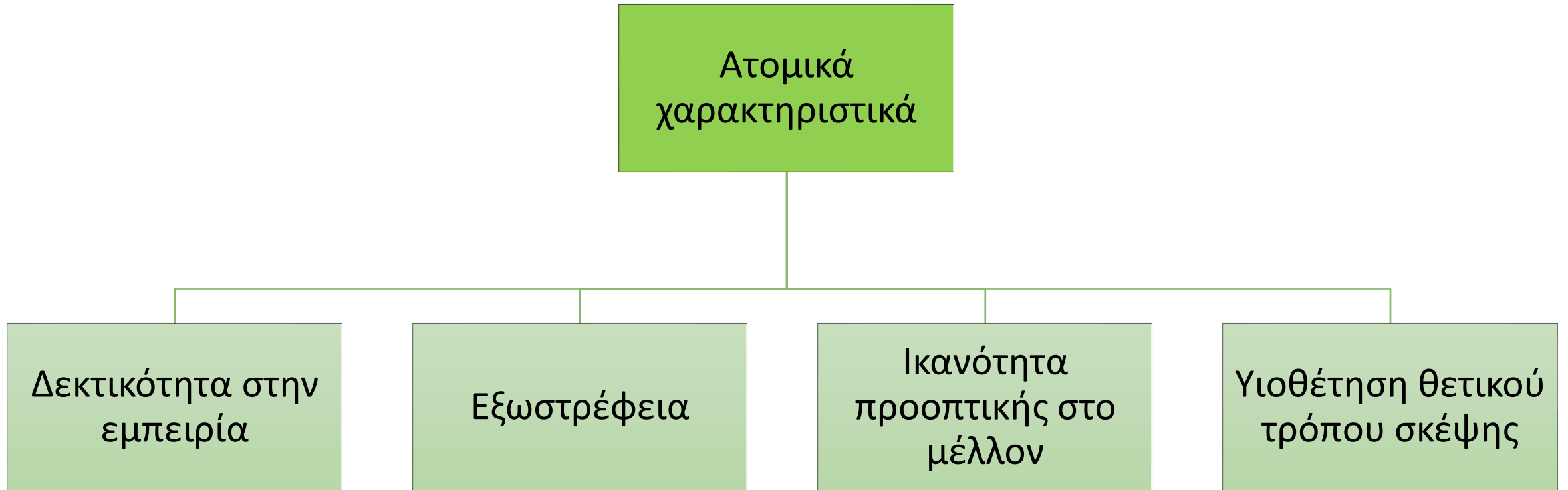
Κοινωνική υποστήριξη

Οικογενειακή υποστήριξη

Θετικές εμπειρίες στο σχολείο



Προστατευτικοί παράγοντες



Ατομικά χαρακτηριστικά

Δεκτικότητα στην εμπειρία, προοπτική στο μέλλον, εξωστρέφεια:

«Ναι χάρις τον πόλεμο έχω μάθει ότι πρέπει να σκεφτόμαστε το καινούργιο, γιατί το παλιό δεν μπορούμε να τα αλλάξουμε. (...) Είμαι τέτοιο άτομο (...) είμαι εξωστρεφής, είμαι ένα άτομο που δεν μπορώ να είμαι μόνη μου». (Σ3, Ουκρανία)

Προοπτική στο μέλλον:

«Είπε ότι ήθελα να αλλάξω το παρελθόν μου, αλλά δεν είναι δυνατό να αλλάξω το παρελθόν μου, οπότε πρέπει να αλλάξω τώρα ή το μέλλον». (Σ1, Αφγανιστάν)

Υιοθέτηση θετικού τρόπου σκέψης (εμπιστοσύνη στον εαυτό):

«Λες 'είμαι όμορφη, τα καταφέρνω όλα' και το πιστεύεις εκείνη τη στιγμή', αυτό με βοηθάει πάρα πολύ και πιστεύω στον εαυτό μου». (Σ9, Ουκρανία)

Προστατευτικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Ατομικά χαρακτηριστικά

Συναισθηματικό μοίρασμα

Ενσώματη διάσταση

Επιπολιτισμοποίηση

Κοινωνική υποστήριξη

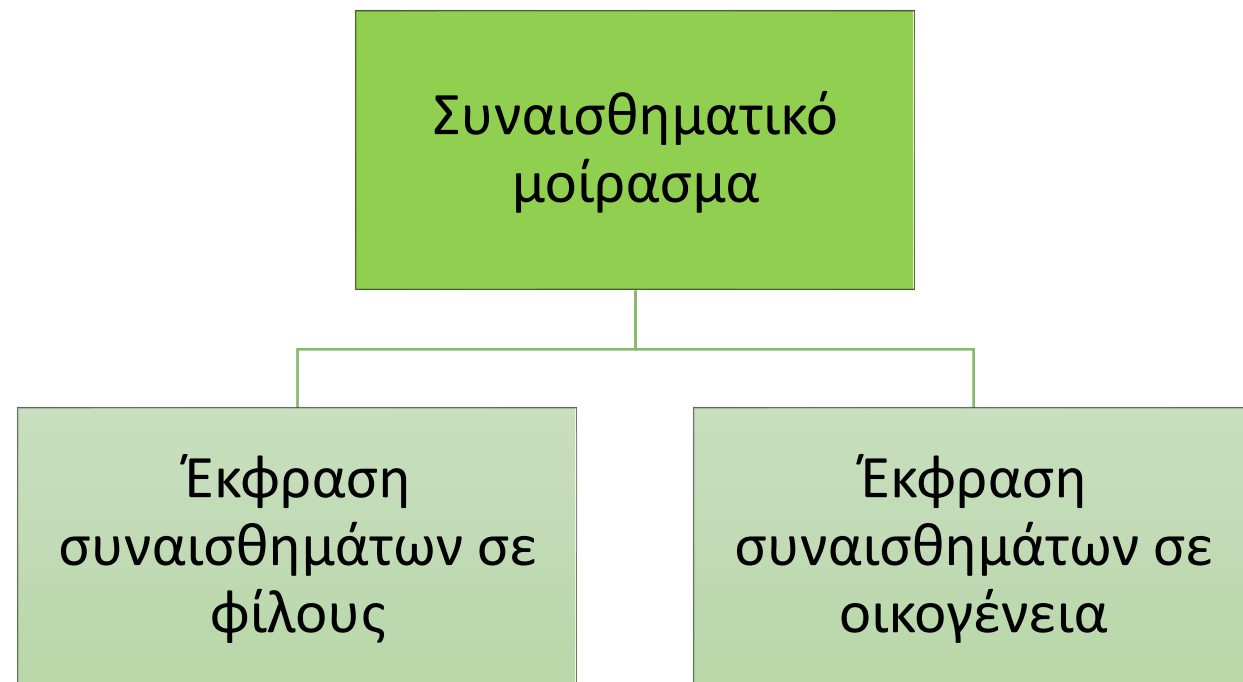
Οικογενειακή υποστήριξη

Θετικές εμπειρίες στο σχολείο



Προστατευτικοί παράγοντες

«Προσπαθώ συνέχεια να τους παίρνω τηλέφωνο, να τους παίρνω το βράδυ (...) ρωτάω πως νιώθουν, γιατί η μαμά μου είναι βαριά άρρωστη και πάντα ανησυχώ πάρα πολύ για αυτή. Με την επικοινωνία όμως έτσι νιώθεις καλύτερα; Βέβαια, **μοιραζόμαστε τα συναισθήματά μας**» (Σ3, Ουκρανία)



Προστατευτικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Ατομικά χαρακτηριστικά

Συναισθηματικό μοίρασμα

Ενσώματη διάσταση

Επιπολιτισμοποίηση

Κοινωνική υποστήριξη

Οικογενειακή υποστήριξη

Θετικές εμπειρίες στο σχολείο



Προστατευτικοί παράγοντες

Ενσώματη διάσταση

Ενασχόληση με
αθλήματα (αποφόρτιση,
μείωση έντασης,
αίσθημα ευχαρίστησης
και επίτευξης,
στοχοθεσία)

«...δεν έχει σημασία τι άθλημα κάνεις, αν κάνεις χορούς αν κάνεις πυγμαχία, πας και όλα τα συναισθήματα σου φεύγουν, όλη η ενέργεια σου φεύγει, για αυτό το άθλημα βοηθάει πάρα πολύ». (Σ3, Ουκρανία)

«Του αρέσει η γυμναστική. -Γιατί σ' αρέσει; Επειδή κάνουμε εφτά ώρες μαθήματα λέει, μία ώρα δικαιούμαστε να ξεκουραζόμαστε». (Σ4, Ιράκ)

Προστατευτικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Ατομικά χαρακτηριστικά

Συναισθηματικό μοίρασμα

Ενσώματη διάσταση

Επιπολιτισμοποίηση

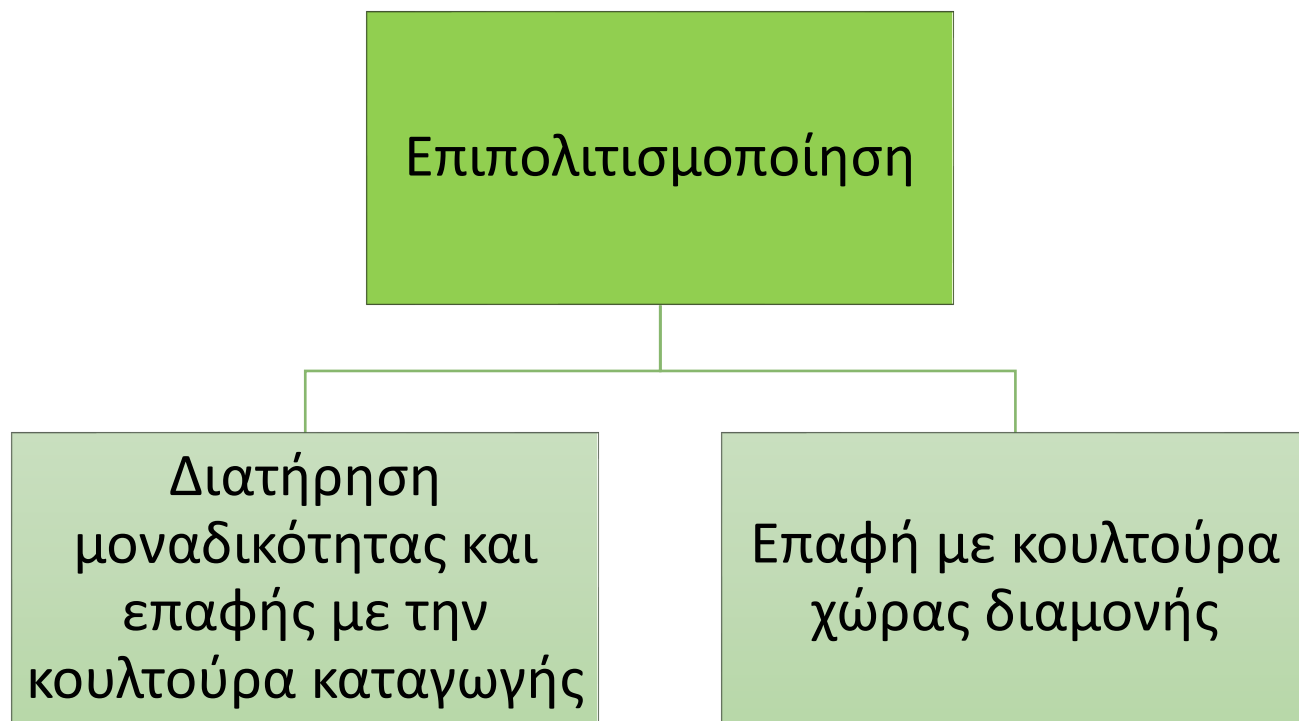
Κοινωνική υποστήριξη

Οικογενειακή υποστήριξη

Θετικές εμπειρίες στο σχολείο



Προστατευτικοί παράγοντες



«Προσπαθώ να γνωρίσω (...) Αλλά δεν θέλω να μπω στον τρόπο σκέψης (mentality) τον δικό τους, έχω δικό μου τρόπο σκέψης (mentality). Για να μην μοιάζω σε αυτούς **και να έχω και μια μοναδικότητα δικιά μου**». (Σ3, Ουκρανία)



Προστατευτικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Ατομικά χαρακτηριστικά

Συναισθηματικό μοίρασμα

Ενσώματη διάσταση

Επιπολιτισμοποίηση

Κοινωνική υποστήριξη

Οικογενειακή υποστήριξη

Θετικές εμπειρίες στο σχολείο



Προστατευτικοί παράγοντες

Κοινωνική υποστήριξη

Διατήρηση επαφής με φίλους από τη χώρα καταγωγής (πηγή υποστήριξης)

Σύναψη στενών σχέσεων με συνομήλικους στην Ελλάδα (πηγή ανακούφισης)

«...όταν είμαι θλιμμένη θυμάμαι πράγματα και νιώθω θλιμμένη. - Υπάρχει κάποιος που σε βοηθάει σε αυτό; **Η υποστήριξη από τους φίλους μου** [στη χώρα καταγωγής] στην ουσία». (Σ5, Ρωσία)

«...εκεί πέρα εμ **έκανα κολλητή μου την Λέιλα**, έκανα μερικούς φίλους ε..- **Και σε βοήθησε αυτό; Ναι με βοήθησε αρκετά, να νιώθω...εμμ, να νιώθω κανονικά, να μην ντρέπομαι**». (Σ8, Ιράν)

Προστατευτικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Ατομικά χαρακτηριστικά

Συναισθηματικό μοίρασμα

Ενσώματη διάσταση

Επιπολιτισμοποίηση

Κοινωνική υποστήριξη

Οικογενειακή υποστήριξη

Θετικές εμπειρίες στο σχολείο



Προστατευτικοί παράγοντες

Οικογενειακή υποστήριξη

Επαφή με οικογένεια
στη χώρα καταγωγής
ως πηγή ευχαρίστησης

«Η επικοινωνία με τους
οικείους μου (...) αυτά
μου δίνουν ευχαρίστηση».
(Σ3, Ουκρανία)

Προστατευτικοί παράγοντες στην προσαρμογή και την ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων προσφύγων

Ατομικά χαρακτηριστικά

Συναισθηματικό μοίρασμα

Ενσώματη διάσταση

Επιπολιτισμοποίηση

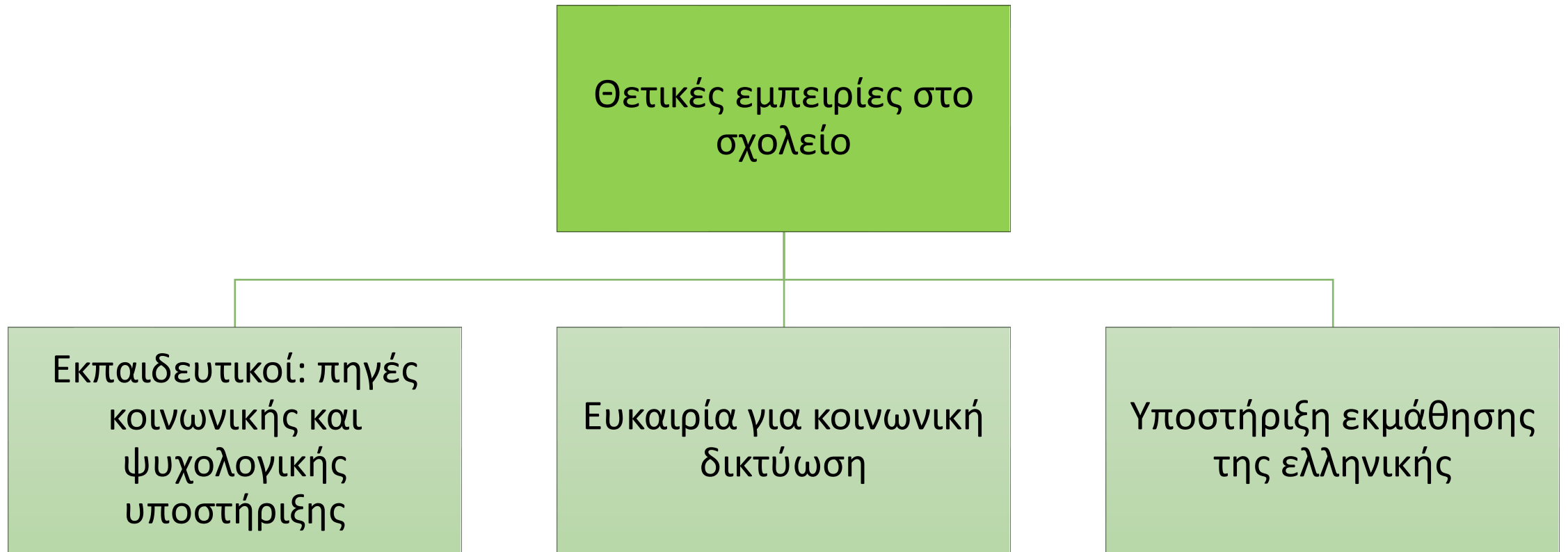
Κοινωνική υποστήριξη

Οικογενειακή υποστήριξη

Θετικές εμπειρίες στο σχολείο



Προστατευτικοί παράγοντες



Θετικές εμπειρίες στο σχολείο

Εκπαιδευτικοί: Πηγές κοινωνικής και ψυχολογικής υποστήριξης

«Εδώ πέρα έχω τον κύριο Βαγγέλη και ο κύριος Βαγγέλης είναι πάρα πολύ καλός, ε βοηθάει και ναι, άλλα στο πρώτο σχολείο δεν θυμάμαι το όνομα της δασκάλας. Εμ ήταν και αυτή πολύ καλή, ας πούμε προσπαθούσε να φέρει τα άλλα παιδιά που δεν μου έκαναν παρέα καθόλου, να τα φέρει κοντά μου». (Σ8, Ιράν)

Ευκαιρία για κοινωνική δικτύωση

«Και είπα στην αδερφή μου ότι θέλω να πάω στο σχολείο για να κοινωνικοποιούμαι, ίσως να επικοινωνώ με κάποιους». (Σ3, Ουκρανία)

Υποστήριξη εκμάθησης της ελληνικής

«Είπε ότι το να μιλάει με τον δάσκαλό του στα ελληνικά τον κάνει να νιώθει πολύ καλά, νιώθει ότι μαθαίνει ελληνικά». (Σ1, Αφγανιστάν)

Συζήτηση

Σύνδεση ευρημάτων με μοντέλο ψυχικής ανθεκτικότητας
(Suárez-Orozco, Motti-Stefanidi, Marks, & Katsiaficas, 2018):

- Σημασία εκπλήρωσης σημαντικών στόχων στην εφηβεία για την επίτευξη ψυχικής ανθεκτικότητας και διαχείριση του τραύματος:

Αναπτυξιακών (σχέσεις με γονείς και συνομήλικους, σχολική επάρκεια), ψυχολογικών (αυτοεκτίμηση), επιπολιτισμικών (πολιτισμική επάρκεια, διγλωσσία, συνδυασμός πολιτισμικών ταυτοτήτων, αίσθηση ανήκειν)

- Άμεση αλληλεπίδραση με διάφορα πλαίσια και επίπεδα: *κοινωνικό πλαίσιο υποδοχής (στάσεις απέναντι στους πρόσφυγες), μικροσυστήματα (σχολείο, οικογένεια, συνομήλικοι), ατομικό επίπεδο (ιδιοσυγκρασία)*
- Συνεχής αναδιαπραγμάτευση του παρελθόντος και του παρόντος (Bhatia & Ram, 2009)



Συζήτηση



- Αναδεικνύεται η ανάγκη για **πολύπλευρες και ολιστικές παρεμβάσεις** με σκοπό την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας των προσφύγων.
- Σημαντικοί παράγοντες:
 - ✓ αίσθηση ανήκειν
 - ✓ θετικοί δεσμοί με ενήλικες και συνομηλίκους
 - ✓ συμπεριληπτικό μαθησιακό περιβάλλον
 - ✓ αυτοεκτίμηση
 - ✓ πολιτισμική επάρκεια
 - ✓ δυνατότητα έκφρασης
 - ✓ αθλητισμός

Περιορισμοί και πλεονεκτήματα



Περιορισμοί

- Αδυναμία γενίκευσης ευρημάτων σε όλους τους προσφυγικούς πληθυσμούς (π.χ. διαφορετική εθνοτική καταγωγή)
- Έλλειψη γλωσσικής ακρίβειας

Πλεονεκτήματα

- Δυνατότητα κατανόησης σε βάθος βιωμένων εμπειριών εφήβων προσφύγων
- Ανάδειξη δυνατών σημείων και ψυχικών αποθεμάτων εφήβων προσφύγων

Βιβλιογραφία



- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bhatia, S., & Ram, A. (2009). Theorizing identity in transnational and diaspora cultures: A critical approach to acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 140-149. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2008.12.009>
- Collier, J. (1987). Visual anthropology's contributions to the field of anthropology. *Visual Anthropology*, 1(1), 37-46. <https://doi.org/10.1080/08949468.1987.9966459>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Sage.
- Gleeson, K. (2011). Polytextual thematic analysis for visual data—pinning down the analytic. In P. Reavey (Ed.), *Visual methods in psychology* (pp. 346-361). Routledge.
- Heisley, D. D., & Levy, S. J. (1991). Autodriving: A photoelicitation technique. *Journal of consumer Research*, 18(3), 257-272. <https://doi.org/10.1086/209258>
- Hoare, T., Vidgen, A., & Roberts, N. (2017). In their own words: A synthesis of the qualitative research on the experiences of adults seeking asylum. A systematic review of qualitative findings in forced migration. *Medicine, Conflict and Survival*, 33(4), 273-298. <https://doi.org/10.1080/13623699.2017.1419902>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., & He, J. (2021). Immigrant youth resilience: Theoretical considerations, empirical developments, and future directions. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 966-988. <https://doi.org/10.1111/jora.12656>
- Panter-Brick, C., Hadfield, K., Dajani, R., Eggerman, M., Ager, A., & Ungar, M. (2017). Resilience in context: A brief and culturally grounded measure for Syrian refugee and Jordanian host-community adolescents. *Child Development*, 89(5), 1803-1820. <https://doi.org/10.1111/cdev.12868>
- Suárez-Orozco, C., Motti-Stefanidi, F., Marks, A., & Katsiaficas, D. (2018). An integrative risk and resilience model for understanding the adaptation of immigrant-origin children and youth. *American Psychologist*, 73(6), 781-796. <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000265>

«Η Ταυτότητά Μου»

Μία παρέμβαση για την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας όλων των εφήβων μέσα από την ενδυνάμωση της εθνοπολιτισμικής τους ταυτότητας

Αναστάσιος Νταλαχάνης, Αγγελική Ζαχαριά και Χριστίνα Τσίγκου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ευχαριστούμε τις Πέννυ Κούρτη και Ανθή Καπλανίδη για την πολύτιμη συμβολή τους στην ερευνητική διαδικασία



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

Η ταυτότητα



- Η διαμόρφωση της **ταυτότητας** αποτελεί βασικό αναπτυξιακό επίτευγμα για όλη τη διάρκεια της ζωής των ατόμων.
 - ✓ Προεξάρχει κατά την εφηβεία λόγω της γνωστικής ωριμότητας και των πολλαπλών κοινωνικών ερεθισμάτων της φάσης αυτής.
- Τα άτομα έχουν την ανάγκη να διερευνήσουν τις αξίες τους, τους στόχους ζωής και τις ικανότητές τους και τελικά να αποκτήσουν μία συνέχεια για το ποια ήταν στο παρελθόν, ποια είναι στο παρόν και ποια πιστεύουν ότι θα γίνουν στο μέλλον (Erikson, 1968).
- Το να έχει κανείς μία ξεκάθαρη εικόνα της ταυτότητάς του - μέσα από μία διαδικασία ουσιαστικής αναζήτησης, παρατήρησης και εξέτασης αυτής - του παρέχει μια αίσθηση εσωτερικής συγκρότησης και ολοκλήρωσης (Phinney, 1993. Umaña-Taylor et al., 2004).

Η εθνοπολιτισμική ταυτότητα



- Η **εθνοπολιτισμική ταυτότητα** είναι μία κοινωνική ταυτότητα που συνιστά μέρος της προσωπικής ταυτότητας.
 - ✓ Αποτελείται από την εθνική κληρονομιά (πολιτισμικές αξίες, παραδόσεις) και από τις εμπειρίες ενός ατόμου σε ένα δεδομένο κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο (Umaña-Taylor et al., 2014).
 - ✓ Καθορίζεται από το βαθμό στον οποίο κάποιος έχει διερευνήσει την εθνοτική του καταγωγή και έχει αποσαφηνίσει τη σημασία του ανήκειν σε μία συγκεκριμένη ομάδα για την προσωπική του ταυτότητα.

Η εθνοπολιτισμική ταυτότητα



- Η διαμόρφωση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας αποτελεί **αναπτυξιακή διεργασία** που αναδύεται από την ανάγκη του ατόμου να δημιουργήσει μία συνεκτική ταυτότητα, η οποία συμπεριλαμβάνει τους προσωπικούς στόχους του εφήβου και τις σχέσεις του με άλλα άτομα και ομάδες (Umaña-Taylor, 2016).
- Η εθνοπολιτισμική ταυτότητα - ως μέρος της προσωπικής ταυτότητας - αποτελεί ιδανικό πεδίο παρέμβασης, καθώς ως αναπτυξιακή διεργασία έχει αναγνωριστεί ως παράγοντας που προάγει την προσαρμογή και την ψυχική υγεία των εφήβων (Phinney et al., 2001. Umaña-Taylor et al., 2014).

Τι είναι το Identity Project;



- Εμπειρικά τεκμηριωμένη παρέμβαση για την προαγωγή της ψυχικής υγείας και της ψυχικής ανθεκτικότητας των εφήβων.
- Σχεδιάστηκε στις ΗΠΑ (Umaña-Taylor et al., 2017) και ήδη εφαρμόζεται σε 5 ευρωπαϊκές χώρες: Γερμανία, Ιταλία, Νορβηγία, Σουηδία και Ελλάδα (Juang et al., 2022).
- Στοχεύει στην ενίσχυση της ικανότητας των εφήβων για διερεύνηση και δέσμευση σχετικά με την εθνοπολιτισμική τους ταυτότητα ως πηγή πολιτισμικής ενδυνάμωσης (Umaña-Taylor et al., 2017).

Τι είναι το Identity Project;



- Εφαρμόζεται σε όλους τους εφήβους, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό υπόβαθρο και την καταγωγή τους.
 - ✓ Παρ' ότι το περιεχόμενο της διερεύνησης της ταυτότητας μπορεί να είναι διαφορετικό για κάθε εθνοτική ομάδα, οι στρατηγικές που μαθαίνουν οι έφηβοι για να εξερευνήσουν το νόημα της καταγωγής τους είναι κοινό (Umaña -Taylor & Douglass, 2016).
- Το εννοιολογικό μοντέλο του IP βασίζεται στην υπόθεση ότι, αν αυξηθεί η διερεύνηση και η δέσμευση σχετικά με την εθνοπολιτισμική ταυτότητα, αυτό θα επιφέρει μεγαλύτερη συνοχή στην προσωπική ταυτότητα των εφήβων και συνακόλουθα, θετικότερα αποτελέσματα για την ψυχική τους υγεία (Phinney et al., 2001. Umaña-Taylor et al., 2014).

Βασικοί στόχοι του Identity Project



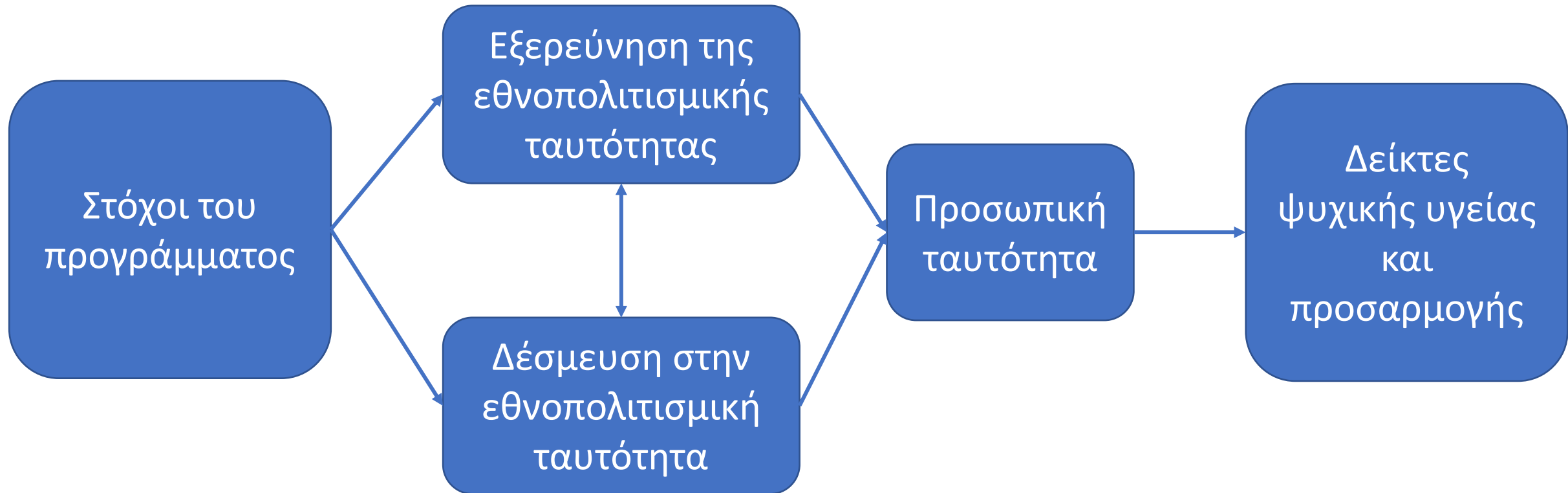
- Εξοικειώνει τους εφήβους με τις έννοιες των στερεοτύπων και των διακρίσεων.
- Παρουσιάζει εμπειρίες διακρίσεων για διαφορετικές ομάδες στη διάρκεια της ιστορίας.
- Εισάγει την ιδέα ότι υπάρχουν περισσότερες διαφορές μεταξύ των ατόμων μίας ομάδας από ό,τι μεταξύ των ομάδων.

Βασικοί στόχοι του Identity Project



- Προωθεί την αντίληψη ότι η εθνοπολιτισμική ταυτότητα είναι ένας από τους πολλούς τομείς της ταυτότητας και εξηγεί ότι δεν υπάρχει σωστός ή λάθος τρόπος να αναγνωρίσει κανείς το εθνοπολιτισμικό του υπόβαθρο.
- Εκπαιδεύει τους εφήβους σε στρατηγικές που επιτρέπουν την εξερεύνηση του δικού τους εθνοπολιτισμικού υπόβαθρου και παρέχει έναν χώρο στον οποίο οι μαθητές νιώθουν ασφαλείς για να συμμετάσχουν σε μία τέτοια διαδικασία.
- Παρέχει ευκαιρίες στους εφήβους να διερευνήσουν την κληρονομιά τους και να συζητήσουν με τους συμμαθητές τους την προσωπική τους ιστορία.

Εννοιολογικό υπόβαθρο του Identity Project



Εθνοπολιτισμική ταυτότητα και προσαρμογή



- Έφηβοι που έχουν διερευνήσει την εθνοπολιτισμική τους καταγωγή κι έχουν σαφή αίσθηση του προσωπικού νοήματος που έχει αυτή η πτυχή της ταυτότητάς τους για τη γενικότερη αίσθηση του εαυτού τους, έχουν καλύτερη προσαρμογή σε διάφορους τομείς:
 - ✓ αυτοεκτίμηση (Umaña-Taylor & Updegraff, 2007)
 - ✓ διάθεση (Brittian et al. 2015)
 - ✓ αυτοαποτελεσματικότητα (Knight et al., 2017)
 - ✓ ικανότητα αντιμετώπισης του στρες (Swenson & Prelow, 2005)
 - ✓ ακαδημαϊκή επίδοση (Umaña-Taylor et al., 2015)
 - ✓ σχέσεις με άλλες εθνοτικές ομάδες (Umaña-Taylor et al., 2014)

Η ελληνική προσαρμογή του IP



- Η έννοια της ταυτότητας έχει τις ρίζες της στο κοινωνικοϊστορικό πλαίσιο κάθε χώρας.
- Η προσαρμογή του IP απαιτούσε επανεξέταση των βασικών εννοιών του για να διασφαλιστεί ότι το περιεχόμενο του προγράμματος και ο τρόπος εφαρμογής του θα ήταν κατάλληλος για τον πληθυσμό της χώρας.
- Οι στόχοι της παρέμβασης διατηρήθηκαν, αλλά έγιναν προσαρμογές τόσο στην επιφανειακή δομή όσο και στη βαθειά δομή του προγράμματος (Resnicow et al., 2000).

Βασικές αλλαγές στην ελληνική προσαρμογή



Identity Project

- Εθνο-φυλετική ταυτότητα
- 8 συναντήσεις διάρκειας 1 ώρας
- Βίντεο που εστιάζουν σε βιολογικά χαρακτηριστικά

Η Ταυτότητά Μου

- Εθνο-πολιτισμική ταυτότητα
- 5 συναντήσεις διάρκειας 2 διδακτικών ωρών
- Βίντεο για την πολιτισμική ταυτότητα και την έννοια του ανήκειν
- Δραστηριότητα «Όλα αυτά που έχουμε κοινά»

Στόχοι των συναντήσεων



Συνάντηση 1	Στόχοι
Αποκωδικοποιώντας την Ταυτότητα	Να αυξήσει την κατανόηση των μαθητών για την ταυτότητα ως μία πολυδιάστατη κατασκευή.
	Οι μαθητές να μπορέσουν να αναγνωρίσουν και να κατηγοριοποιήσουν διαφορετικά συστατικά στοιχεία της ταυτότητας κάποιου, που συμπεριλαμβάνονται στις ατομικές και τις κοινωνικές ταυτότητες.
	Να εισαγάγει τις έννοιες της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας ως στοιχείων της ταυτότητας.

Στόχοι των συναντήσεων



Συνάντηση 2	Στόχοι
Διαφορές Εντός και Μεταξύ των Ομάδων & Ιστορίες του Παρελθόντος μας	Να ορίσει τα στερεότυπα ως εικασίες βασισμένες σε υποθετικές ομοιότητες εντός των ομάδων προσφέροντας στους μαθητές ένα ασφαλές περιβάλλον μέσα στο οποίο θα τα αναγνωρίσουν και θα διαφοροποιηθούν από αυτά.
	Να μάθουν οι έφηβοι ότι υπάρχουν περισσότερες διαφορές μεταξύ των ατόμων μίας ομάδας απ' ό,τι μεταξύ των ομάδων.
	Να ενισχύσει την επίγνωση των μαθητών για το πώς διάφορες ομάδες (π.χ. εθνικές, θρησκευτικές) έχουν περιθωριοποιηθεί στη διάρκεια της ιστορίας μέσα από αληθινές μαρτυρίες διακρίσεων από ανθρώπους με διαφορετικό υπόβαθρο και να χρησιμοποιήσει τις ιστορίες αυτές για να δημιουργήσει μια αίσθηση κοινότητας μεταξύ των μαθητών.

Στόχοι των συναντήσεων



Συνάντηση 3	Στόχοι
Η Ιστορία της Οικογένειάς μου	Να ενισχύσει τη διερεύνηση των εφήβων για τις δικές τους εθνικές και πολιτισμικές κληρονομίες.
	Να αυξήσει την κατανόησή τους για τα σύνθετα οικογενειακά συστήματα και για το πώς τα μέλη της οικογένειας μπορούν να ασκούν διαφορετικού βαθμού επίδραση.
	Να αναδείξει τις ομοιότητες μεταξύ των μαθητών παρά τις διαφορετικές οικογενειακές τους ιστορίες.
	Να ορίσει τις έννοιες των συμβόλων, των παραδόσεων και των τελετουργικών και να αυξήσει την κατανόηση των μαθητών για αυτά ως μέρος του εθνικού και πολιτισμικού τους υπόβαθρου.

Στόχοι των συναντήσεων



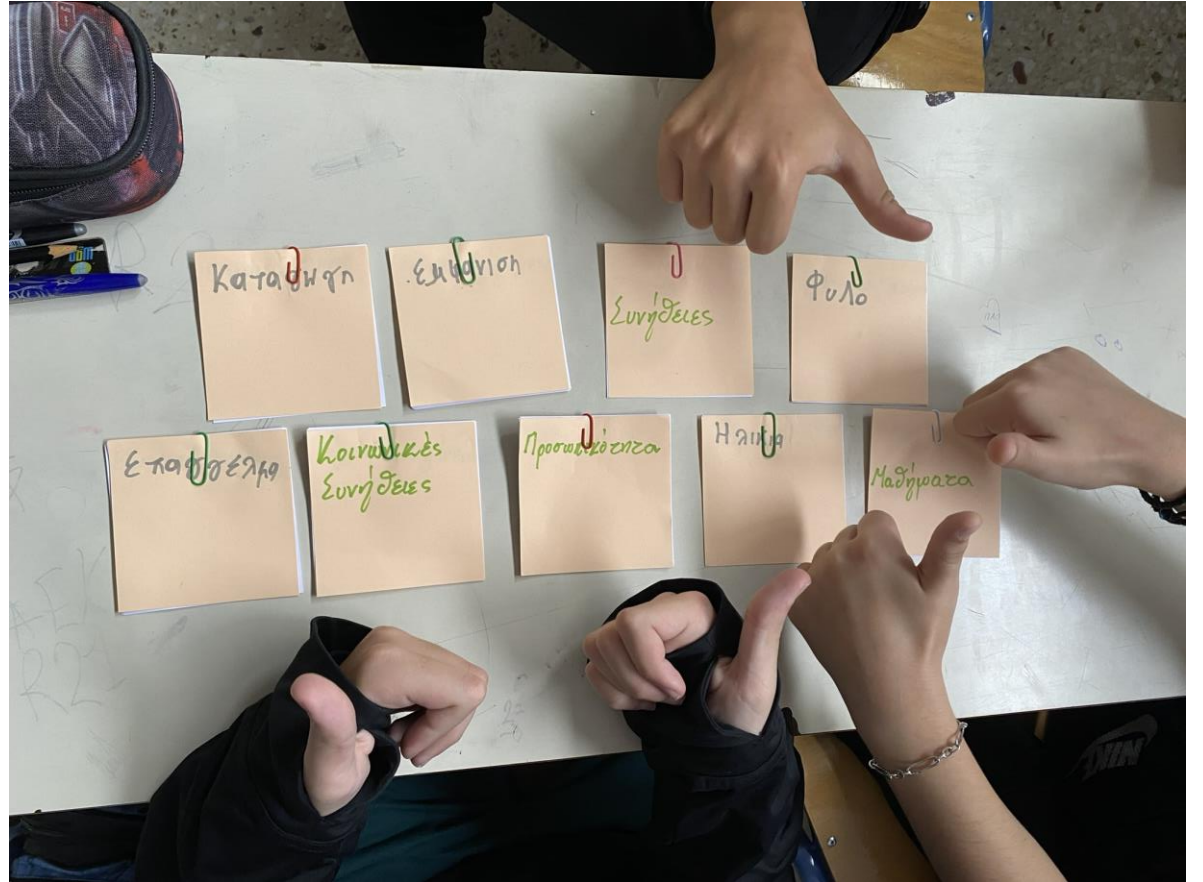
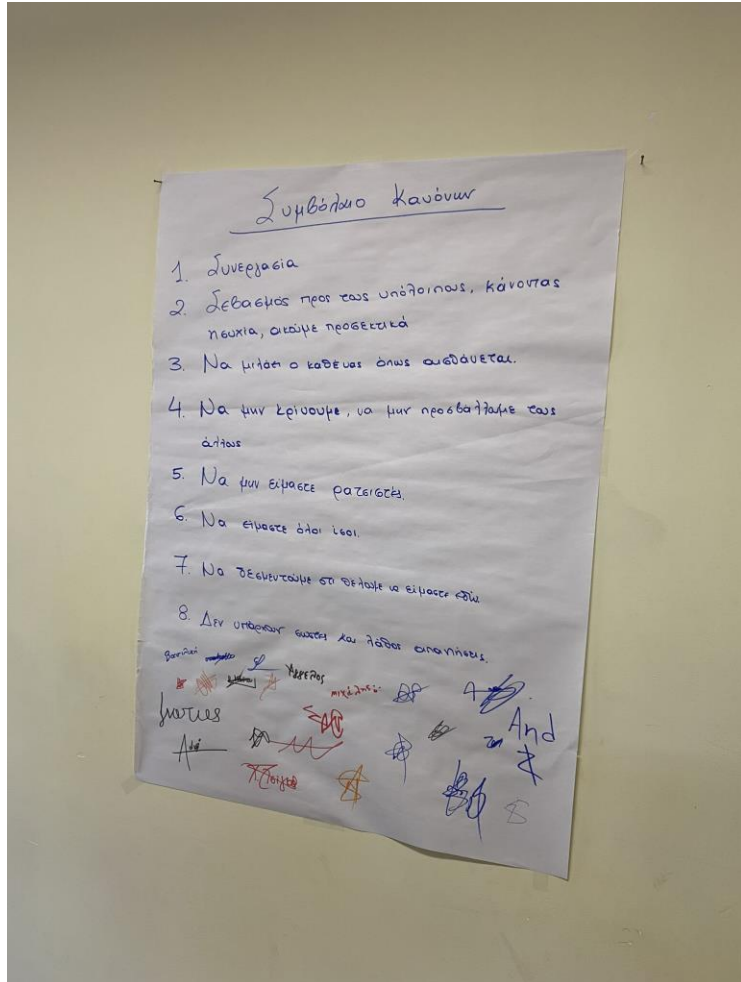
Συνάντηση 4	Στόχοι
Επεξεργασία Φωτογραφιών και Εικονογραφημένες Ιστορίες	Να διευκολύνει τους μαθητές στην επεξεργασία των φωτογραφιών, που τράβηξαν, μέσω της συζήτησης με τους συνομηλίκους τους και της δημιουργίας «Εικονογραφημένων Ιστοριών».
	Να συμβάλει στο να αναγνωρίσουν οι μαθητές τις διαφορές στο περιεχόμενο των ατομικών Εικονογραφημένων Ιστοριών και τις ομοιότητες στα θέματα που αντιπροσωπεύουν αυτές οι ιστορίες.
	Να διευκολύνει τους μαθητές να σκεφτούν για το νόημα που έχουν γι' αυτούς τα σύμβολα που ενδεχομένως απεικονίζονται στις φωτογραφίες τους.

Στόχοι των συναντήσεων



Συνάντηση 5	Στόχοι
Η Εθνική Ταυτότητα σαν ένα Ταξίδι	<p>Να αυξήσει την κατανόηση των μαθητών ότι ορισμένες πολιτισμικές εμπειρίες μελών της οικογένειάς τους θα σχετίζονται με αυτούς κι άλλες όχι.</p>
	<p>Να αυξήσει την κατανόηση των μαθητών ότι η εθνική και πολιτισμική κληρονομιά κάποιου μπορεί να δώσει πληροφορίες για το ποιος είναι, αλλά αυτό είναι μόνο ένα μέρος της ταυτότητάς του και ποικίλει σε σημασία (μεταξύ ατόμων και διαφορετικών χρονικών στιγμών).</p>
	<p>Να μάθουν οι έφηβοι ότι το νόημα της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας μπορεί να αλλάζει μέσα στο χρόνο και ότι δεν υπάρχει ένα και μοναδικό «σωστό» ταξίδι ταυτότητας.</p>

Η εφαρμογή στην τάξη



Η εφαρμογή στην τάξη



ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

1. Κατάγομαι από την Πολωνία
2. Κάποια μοναδικά πράγματα που σε κάνουν να είσαι Πολωνός είναι
Ότι σου αρέσει να μαγειρεύεις νόστιμα φαγητά και να είσαι πολύ ευγενικός και να σέβασαι την γη σου
3. Υπάρχουν πολλά μοναδικά πράγματα αλλά το πιο σημαντικό είναι
μπαρτζί (λίανος σου να τρυφάει)
σου ζιζέκια σου κίκα)
ποσοί (λαίμα σου να τρυφάει)
γοτάρκι (λίανος σου να τρυφάει)
Κάποια από αυτά τα φαγητά
πρόκειται να φτιάξω μόνο σε κάποια
πρωτό αλλά μπορεί και να τα φτιάξω
για από γέρο
4. 1 Νοεμβρίου γιορτάζουμε
αυτούς που πέθαναν και είναι μια
πολύ μεγάλη γιορτή, πάμε σε νεκροταφεία
ανάβουμε το κεριά και προσευχόμαστε
από τον τάφο σου.
5. Δυστυχώς κάποιος δεν έχει
πάει σε κάποια ειδικότητα από την
οικογένειά μου



Διαδικασία



- Μελέτη τυχαιοποιημένου ελέγχου για να ελεγχθεί η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης στην ελληνική πραγματικότητα
 - ✓ Πειραματική ομάδα: παρέμβαση «Η Ταυτότητά Μου»
 - ✓ Ομάδα ελέγχου: πρόγραμμα ανάπτυξης δεξιοτήτων λήψης εκπαιδευτικών κι επαγγελματικών αποφάσεων (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Αργυροπούλου & Δρόσος, 2008)
- Σε κάθε ομάδα πραγματοποιήθηκαν 5 συναντήσεις (1 ανά εβδομάδα), διάρκειας 90 λεπτών έκαστη κατά τη διάρκεια των σχολικού ωραρίου.
- Συλλέχθηκαν στοιχεία 1 εβδομάδα πριν την έναρξη και στο τέλος της παρέμβασης και προγραμματίζονται επαναμετρήσεις 3 και 5 μήνες μετά το τέλος της παρέμβασης.

Συμμετέχοντα άτομα

- $N \approx 200$ μαθήτριες/μαθητές
- Τάξη φοίτησης: Β' Γυμνασίου
- 8 τμήματα από 2 δημόσια Γυμνάσια της Αττικής



Μετρήσεις



- Δημογραφικό Ερωτηματολόγιο Μαθητών (προσαρμογή από Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradović & Masten, 2008)
- Ethnic Identity Scale (Douglass & Umaña-Taylor, 2015, ελληνική προσαρμογή από την ερευνητική ομάδα)
- Erikson's Psychosocial Stage Inventory - Identity Subscale (Rosenthal, Gurney, & Moore, 1981, ελληνική προσαρμογή από την ερευνητική ομάδα)
- Strengths and Difficulties Questionnaire - Emotional Symptoms Subscale (Goodman, Meltzer, & Bailey, 1998, ελληνική προσαρμογή από Μπίμπου-Νάκου, Κιοσέογλου & Στογιαννίδου, 2001)
- Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965, ελληνική προσαρμογή από Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradović & Masten, 2008)
- Ερωτηματολόγιο Μαθητή/Μαθήτριας για την/τον Εκπαιδευτικό (Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradović & Masten, 2008)









Συμπεράσματα



- Η παρέμβαση αυτή θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για όλους τους εφήβους, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό υπόβαθρο και την καταγωγή τους.
 - Για τους Έλληνες η διερεύνηση της εθνοτικής τους ταυτότητας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αποδοχή ατόμων από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και τη συμπερίληψη.
 - Για τους εφήβους με μεταναστευτικό υπόβαθρο μπορεί να είναι βοηθητική σε μία διαδικασία διερεύνησης της εθνοπολιτισμικής τους καταγωγής.
- Τα επιστημονικά δεδομένα που θα προκύψουν από τη μελέτη θα ενημερώσουν τη δημόσια πολιτική με εμπειρικά τεκμηριωμένες προτάσεις και καλές πρακτικές και έτσι θα συνεισφέρουν στην κοινωνική ένταξη των εφήβων μεταναστών, αλλά και στη θετική προσαρμογή και ψυχική υγεία όλων των εφήβων.



Ethnic-racial identity in Europe: Adapting the identity project intervention in five countries

Linda P. Juang ^a, Adriana J. Umaña-Taylor ^b, Maja K. Schachner ^c, Ann Frisén ^d, C. Philip Hwang ^d, Ughetta Moscardino^e, Frosso Motti-Stefanidi^f, Brit Oppedal^g, Vassilis Pavlopoulos ^f, Amina K. Abdullahi^d, Rebecca Barahona^d, Sofia Berne^d, Chiara Ceccon^e, Nadya Gharaei^c, Ursula Moffitt ^h, Anastasios Ntalachanis^f, Sharleen Pevac ^d, David J. Sandberg^d, Angeliki Zacharia^f, and Moin Syedⁱ

^a University of Potsdam, Potsdam, Germany ^b Harvard University, Cambridge, Massachusetts, USA ^c Martin-Luther University Halle-Wittenberg, Halle, Germany ^d University of Gothenburg, Gothenburg, Sweden ^e University of Padova, Padova, Italy ^f National and Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece ^g Norwegian Institute of Public Health, Oslo Norway ^h Wheaton College, Norton, Massachusetts, USA ⁱ University of Minnesota, Minneapolis, Minnesota, USA

ABSTRACT

A global challenge for developmental psychology is to better understand how young people around the world make sense of their identities growing up in pluralistic societies. The study of ethnic-racial identity provides an important lens for this process. This paper describes how five European countries (Germany, Greece, Italy, Norway, and Sweden) adapted the *Identity Project*, an 8-week school-based intervention originally developed in the United States to promote adolescents' ethnic-racial identity exploration and resolution. Across the five countries, deep structure adaptations included revised or added content regarding key terminology used, a focus on migration and foreignness rather than 'race,' and discussions regarding national and regional identities, in addition to ethnic-racial identities, and how they may relate to one another. The process and content of adaptation we describe addresses two fundamental issues relevant to a globalized developmental psychology: 1) contributing to theoretical advances on key aspects of development by taking sociohistorical context seriously, and 2) moving between etic and emic perspectives to arrive at psychological constructs that can be appropriately studied across diverse cultural contexts.

Ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μεταναστών και προσφύγων εφήβων από τη σκοπιά της ψυχικής ανθεκτικότητας: Ποιοι τα καταφέρνουν και γιατί;

Συζήτηση

Βασίλης Παυλόπουλος, Φιλία Ίσαρη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή

2+1 μετασχηματιστικές διεργασίες (Mertens, 2008)



- Από την έρευνα ΓΙΑ τα μεταναστούπουλα και τα προσφυγόπουλα στην έρευνα ΜΕ τα μεταναστούπουλα και τα προσφυγόπουλα:
 - Ζητήματα μεθοδολογίας (μεικτές μέθοδοι, παραγωγή vs. συλλογή δεδομένων, επικοινωνία και ο ρόλος της διερμηνείας).
 - Ζητήματα δεοντολογίας (εγκρίσεις, η επίδραση των ερευνητών-follow up).
 - Ζητήματα ορολογίας και ο κίνδυνος της ετικετοποίησης.
- Από τη θεωρία στην πράξη:
 - Η σημασία της θεωρητικής πλαισίωσης στην έρευνα και την παρέμβαση.
 - Ο (συμπληρωματικός) ρόλος της οικογένειας και του σχολείου ως πλαισίων κοινωνικοποίησης και (επι)πολιτισμοποίησης των εφήβων.
- Από τις ευάλωτες ομάδες στα ανθεκτικά συστήματα.

Βιβλιογραφία

- Mertens, D. (2008). *Transformative research and evaluation*. Guilford.



Ευχαριστούμε για την προσοχή σας!

<http://www.psych.uoa.gr/units/research-centers/resilience/myr.html>



1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΚΛΑΔΟΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΗΜΟΚΡΕΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑΣ

10-11
Μαρτίου
2023

Κομοτηνή